

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

2023/3

A Magyar Állami Operaház nézőtéri nagycsillárja restaurálás után (részlet) | The great chandelier of the Hungarian State Opera after restoration (detail)

Fotó: Zsila Sándor (*Cikkünk a 39. oldalon*)

TARTALOM

	KIÁLLÍTÁSOK – MŰHELYEK
2	Őrizni – használni – teremteni Essentia Artis – a Magyar Művészeti Akadémia művészeti ösztöndíjasainak zárókiállítása (<i>Mogán Orsolya</i>)
8	Király Fanni ékszertervező beszámolója Válogatás három év anyagából a Vigadó kiállításán (<i>Simonyi István</i>)
14	Balaton + Retro – Reklám és propaganda az ideális nyaralás szolgálatában 1930–1988 Kiállítás a veszprémi Művészetek Házában (<i>Herth Viktória</i>)
22	A Velem 1975–1983 kiállítás Szubjektív vélemény (<i>Fitz Péter</i>)
26	Mindennapi Petőffi Kortárs iparművészeti alkotások a kecskeméti Cifrapalota Petőffi-kiállításán (<i>ifj. Gyergyádesz László</i>)
	
	KITEKINTÉS
32	Ötvenéves a lódzi textiltrennáló Gondolatok a 17. triennálé kapcsán (<i>Cebula Anna</i>)
	
	ÉRTÉKÖRZÉS
39	Időutazás A Magyar Állami Operaház nézőtéri nagycsillárjának helyreállítása (<i>Pandur Ildikó</i>)
45	Egy cári szerető portréja Különlegesség az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből (<i>Marosi Eszter</i>)
	
	KÖNYV
49	Design, mint hal a vízben Megjelent a Fiatalkiparművészek Stúdiója Egyesület történetét bemutató könyv (<i>Koós Daniella</i>)
	
54	Hírek

CONTENTS

	EXHIBITIONS – WORKSHOPS
2	Preserve – Use – Create Essentia Artis – closing exhibition of works by MMA Hungarian Academy of Arts scholarship holders (<i>Orsolya Mogán</i>)
8	Rendering Account Selection from jewellery designer Fanni Király's crop of three years shown in the Vigadó (<i>István Simonyi</i>)
14	Balaton + Retro – Advertisement and propaganda for the ideal holiday 1930–1988 Exhibition in the House of Arts Veszprém (<i>Viktória Herth</i>)
22	The Velem 1975–1983 Exhibition A subjective opinion (<i>Péter Fitz</i>)
26	Our Everyday Petőffi Contemporary applied arts works at the Petőffi exhibition in the Cifrapalota, Kecskemét (<i>László Gyergyádesz jr.</i>)
	
	OUTLOOK
32	The International Triennial of Tapestry in Łódź Turned Fifty Thoughts inspired by the 17th Triennial (<i>Anna Cebula</i>)
	
	SAFEGUARDING VALUES
39	Time Travel Restoration of the grand chandelier in the Hungarian State Opera House (<i>Ildikó Pandur</i>)
45	Portrait of a Tsarina's Lover A speciality from the collection of the Museum of Applied Arts (<i>Eszter Marosi</i>)
	
	BOOKS
49	Design, Like Fish in Water A history of FISE, the Studio of Young Designers' Association, has come out (<i>Daniella Koós</i>)
	
54	News

A CÍMLAPON | ON THE FRONT COVER:

KOÓS Daniella: A HILO vázalkollektió két darabja

Daniella KOÓS: HILO vases. Two pieces from the collection

2022, faformába fújt ólomkristály, méretek: 25x15x15 cm, 25x12x12 cm

Fotó: Hrotkó Bálint (*Cikkünk a 2. oldalon*)

A HÁTSÓ BORÍTÓN | ON THE BACK COVER:

ULRICH Sára: Kártyajáték

Sára ULRICH: Card game

2022, papír, digitális nyomtatás, fehér direkt szín-nyomtatás,

a teljes pakli 52 lap, egyenként 8,9x6,3 cm

Fotó: Ulrich Sára (*Cikkünk a 2. oldalon*)

Örizni – használni – teremteni

ESSENTIA ARTIS – A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJASAINAK ZÁRÓKIÁLLÍTÁSA

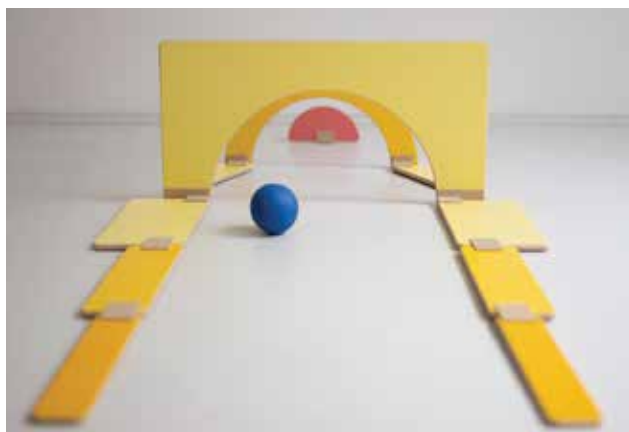
Essentia Artis címmel rendezték meg a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) művészeti ösztöndíjasainak össz-művészeti kiállítását és programsorozatát a Pesti Vigadóban 2023 márciusában. A rendezvénysorozat valóban a művészeti ösztöndíjasok méltó ünnepének bizonyult, teret adva valamennyi művészeti ágnek, amelyet az MMA három éven át művészeti ösztöndíjjal támogat: építőművészet, film- és fotóművészet, irodalom, ipar- és tervezőművészet, képzőművészet, népművészet, színházművészet, zeneművészet és művészetelmélet

összefonódtak a kiállításon és a programokon. *Tiszta forrásból; Örizni – használni – teremteni; A közösség ereje; Kultúra és innováció* – ezekkel az alcímekkel tematikus napok köré szervezve szerepeltek az ösztöndíjas művészek mind a kiállítás tárlatvezetésein, mind koncerteken és kerekasztal-beszélgetéseken, más felkért szakmabeli vendégek társaságában. Zajlott mindez a Pesti Vigadó hatodik emeleti impozáns kiállítótereiben, bemutatva a magyar kortárs művészet átfogó metszetét a tehetséges fiatal és az elismert közepgenerációs művészek munkái által.

BÁN Miklós: Viola da fusione. Tervezés: **BÁN Miklós** (Autodesk Fusion 360, CAD). Kézi hangszerészet, luthier: **VAJDOVICH Árpád Géza, BÁN Miklós**
Miklós BÁN: Viola da fusione. Design: **Miklós BÁN** (Autodesk Fusion 360, CAD). Instrument maker, luthier: **Árpád Géza VAJDOVICH, Miklós BÁN**
2019–2022, lucfenyő, jávör, mahagóni, dió, ében, fém, 134x42x23 cm
Fotó: **Bán Miklós**

Idén a második végzős évfolyam kiállításával találkozhatott a közönség, hiszen a 2018-ban indított MMA Művészeti Ösztöndíjprogram már elkészült száz ösztöndíjastól, akik közül 2022-ben kizárólag az ipar- és tervezőművészet, illetve a képzőművészet szekciók alkotóművészei szerepeltek egy gazdag és színvonalas anyaggal. 2023-ban az *Essentia Artis* kiállításon hat fotó- és filmművész, tíz ipar- és tervezőművész, tíz képzőművész, illetve négy népművész mutatott be a hároméves ösztöndíjprogram ideje alatt készült munkáiból egy-egy válogatást. Ez a sokszínűség és műfaji variabilitás olyan sajátossága volt a tárlatnak, amely által a kortárs művészeket foglalkoztató számos releváns kérdés és aktuális téma meg tudott jelenni.

LÁNYI Anna Borbála: PLAY BALL

Anna Borbála LÁNYI: PLAY BALL

2022, rétegelt lemez, fa-PLA kompozit, gyerekbarát festék, CNC-mart, 3D nyomtatott, változó méret, max. 62,5x50x25 cm

Fotó: Paseczki Lidia

Az esemény hívószavaiként is szolgáló tematikák (*Kultúra és innováció; Tiszta forrásból; Örízni – használni – teremteni; A közösség ereje*) a formatervezés, design és iparművészet területén alkotó kiállítók valamennyi munkáját érintik. A hagyomány értékeinek reflexív és felelősségteljes használata általános jellemzője volt az *Essentia Artis* kiállításnak. Együttal számos kiállított munka esetében az innovatív, háromdimenziós technológiák lépést tartanak a legújabb mediális trendekkel is. Jó példa erre Bán Miklós grafikusművész és CAD-designer különleges hangszere *Viola da fusione* címmel. A fusione összeolvadást jelent, ami a cselló és a viola da gamba keresztezésére utal. A cselló méretű, kecses, ívekből épített hangszer a 3D tervezés korszerű, már-már jövőbe látó momentuma. Ugyanakkor kivitelezésekor a kézi hangszerépítés élő hagyományára is támaszkodott az alkotó, aki maga is részt vett a lucfenyő, jávor, mahagóni, dió, ében és fém anyagokat „ötvöző” akusztikus hangszer készítésében. Bán Miklós a hangszereinek tervezésekor

a kellemetlen rezgések kiküszöbölése érdekében a tiszta összhangzatokat vette alapul, amelyek számsora megegyezik az aranymetszés arányszámaival. Ezt a szerkesztési arányrendszert később átültette más munkáira, így az autótervezés területére is, amit a kiállításon bemutatott, nagy méretű digitális tervek által követhetünk nyomon. Munkái arról tanúskodnak, hogy az alkotónak sikerült egy rendkívül egyedi formavilágot kialakítania eltérő funkciójú tárgycsoportokban: elsősorban az íveket, kört, ellipszist darabolja fel és ütközteti, növelve egyúttal a tárgyak teherbírását is.

A *Kultúra és innováció* keretében értelmezhető Nadas Gergely formatervező iparművész kiállított videómunkája is, amely a minket körülhalmozó, formatervezett tárgyak plasztikai hatásvizsgálatával foglalkozik. Elemzéseit a vizuális analízis alapjaira és a szemmozgáskövetés technológiájára építette. Célja a vizuális befogadás megértése és mérhetővé tétele, ami előnyt nyújthat majd a tervezők és gyártók részére.

SOLTÉSZ Melinda: Együttlét | Melinda SOLTÉSZ: Being together

2019, szabadon fűjt, csiszolt, foncsorozott kristályüveg, vörösfenyő, 24x30x40 cm (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

Fotó: Vinnay Péter

A szemünket tette próbára Hegedüs Babett tükörrel kombinált installációja is. A kiállítás helyben elkészült (gipszkarton) falára raszterek által vitt fel egy olyan dekoratív mintázatot, amelyen a matt és fényes felületek, a szürke különböző árnyalatai adták ki – egy tükör segítségével – a végleges (arc)képet. A mozaikhoz hasonló raszteres elv mentén dolgozott az alkotó, aki a raszterminták inspirációért a földön, vízen, növényzeten található, spontán kialakuló mintázatot, elmúló nyomokat kutatja. Figyelme az időtálló művek helyett az ideiglenes műfajok, például a street art speciális ága, az inverz graffiti felé irányul. Designerként nagy méretű, dekoratív falfestészettel foglalkozik, formabontóan kilépve a falfreskó hagyományos értelmezéséből.

A monumentálistól az aprólékos ékszertervezés gyöngyszemeihez juthattunk el a kiállításon: az elismert ékszertervező, Király Fanni karakteres sorozatainak akár az *Essentia Artis* kiállítás emblematikus tárgyelegyüttesei is lehetnek az *Őrizni – használni – teremteni* alcím-jegyében. Mindhárom itt bemutatott – az ösztöndíj három éve során készített – egymásra épülő sorozat a múltó időhöz fűződő kötődésből fakad. A csiszolt köves *Időmérték* sorozat ékszerei a bennfoglalt apró „tölcser-elem” által a homokórában lepergő napjainkat idézik. A *Lótusz* pergamenékszer-sorozatot az indiai lótnusz-növény, mint az újjászületés szimbóluma, inspirálta a virágtól a termésig. Az ötvös iparművész folyamatos kísérletezés eredményeképpen fejlesztette ki egyedülálló, plasztikus pergamenformálási technológiáját, amellyel nagy méretű, nemesfém-mel ötvözött ékszerkollektiót hozott létre. A harmadik sorozatban *talált kincseket* keltett új életre,

mint azt a bécsi ócskapiac-on szerzett római bronz lófibulát, amit egy mahagóni-é-benfa keretben, jádegyöngyökön függő medállá varázsolt.

Koós Daniella tárgyai szintén *tiszta forrásból* születtek abban az értelemben, hogy a tervezőjük nem ismer kompromisszumot a hosszú távon érvényes esztétikai minőség, a természetes és minőségi anyaghasználat, valamint az akár generációkon átívelő használhatóság terén. Alkotói célja az értéket képviselő, fenntartható és magas minőségű tárgykultúra létrejötté. A kiállításon bemutatott lakberendezési tárgyai-nak esztétikája is a funkciók által megszabott technikai megoldások és méretek alapos tervezéséből, valamint a magas minőségű anyagok precíz használatából ered. A formatervező az ösztöndíjprogram alatt számos új tárgyal-kotó technikát kipróbálva talált rá egy számára eddig teljesen ismeretlen anyagra, az üvegre, amit egy tárgycsoporttal be is mutatott a kiállításon.

MONORI Anita: EXPOSED sorozat, vázák | Anita MONORI: EXPOSED collection: vases
2021, öntött porcelán, fűjt festéssel, magasság (balról jobbra): 34 cm, 25 cm
Fotó: Görgényi Gábor

Spontán módon az üvegtárgyak tervezése és az anyag különböző megmunkálásának elsajátítása lett az alkotó szakmai célja a közeljövőre vonatkozóan.

Soltész Melinda üvegtervező művész már régóta „az üveg útján jár”. Az ösztöndíjprogram során kidolgozott egy egyedi technológiát, amelynek eredménye az alkotó kéznyomát azonnal felismerhetően magán viselő *Glassflow* termékcsalád. Tulajdonképpen szobrászi munkáról van szó, a plasztikákat üvegbe „önti” és foncsorozási eljárással fejezi be, majd burkolatként vagy fém tartószerkezettel és világítással ellátva fali objekttként prezentálja. A nagyobb felületek lefedésére is alkalmas *Glassflow* burkolatokból láthattunk néhány példányt a kiállítás egyik falán, de kisplasztikát is körüljárhattunk, ahol a vörösre festett vörösfenyő kubuson szinte élő anyagként hajolt át a szabadon fúvott, foncsorozott kristályüveg organikus tömege.

Monori Anita porcelántervező iparművész jóllehet teljesen más anyaggal dolgozik, mégis éppúgy jellemző rá a hagyományos technika reflexív használata és az innováció. Kedveli az egyszerű, letisztult formavilágot, amely ugyanakkor teret enged a játékos grafikai minták, saját tervezésű elemek megvalósításának. Ösztöndíjának

programjában kitűzött célja volt, hogy megtanuljon különböző digitális technológiákat, amelyek bevonásával új tárgykollekciókat hoz létre. Az első évben a CNC-marással kísérletezett, megalkotva a *Hidden Lines* című porcelán tálaló- és kínálótál-sorozatot. A második évben született az *EXPOSED* című, porcelánvázákból és -dobozokból álló sorozat, ahol a 3D nyomtatás kitöltő szerkezeteinek átiratait használta fel. Végül a lézergravírozás megismerésével készített új grafikai mintákat a *Vihar* című dísztálsorozaton. Tehát a digitális eszközök használatából kiragadta a számára meghatározó motívumokat és ötvözte a tradicionális tárgyalakítás módszerével.

Lányi Anna Borbála a legfiatalabb generáció képviselőjeként már magabiztosan alkalmazza a digitális technikákat, őt azonban maga a koncepcióalkotás inspirálja leginkább. *PLAY BALL* című munkáját mesterdiploma-projektként kezdte és az ösztöndíjprogram során termékfejlesztéssel folytatta. Koncepciójának megalkotása során ismerkedett meg a társadalomformáló és emberközpontú inkluzív design új területével. A *PLAY BALL* a halmozottan fogyatékos gyermekek igényeiből kiindulva született, szoros kooperációban egy speciális

ULRICH Sára: Kártyajáték | Sára ULRICH: Card game

2022, papír, digitális nyomtatás, fehér direktszín-nyomtatás, a teljes pakli 52 lap, egyenként 8,9x6,3 cm

Fotó: Ulrich Sára

oktatást nyújtó intézménnyel. Funkcióját tekintve felkészítő és edzést elősegítő játéka egy paralimpiai sportágnak, a bocsza elnevezésű golyósportnak. Moduláris rendszerének köszönhetően sokféleképpen összeépíthető, akár életkorhoz és érdeklődéshez illesztve – különböző képességű gyerekek közös játékához is – készíthető belőle figurákból álló mesélhető világ, de összetett elemekből álló ügyességi golyópálya is. A kiállításnak *A közösség ereje* hívószavára reflektálva ez a meggyőző erejű munka valóban közösségépítő.

Ulrich Sára tervezőgrafikus különleges finomságú és minőségű, többnyire papíralapú munkái koherens grafikai látásmódban, azonos koncepció mentén különböző funkciókat hordozva születtek. Kártyajátéka szintén közös játékra hív, a jegyzetfüzetek és színezők pedig az egyén kreativitását, látását fejlesztik. Az alkotó koncepciója, hogy népi hímzésmotívumokból grafikai ornamentikát hoz létre, hozzájárulva ahhoz, hogy az új generációk tudatában is szerethető módon jelenjen meg a magyar népi hímzés minták gazdagsága. A kiállítás *Őrizni – használni – teremteni* tematikája megmutatkozik Ulrich Sára munkáiban, amelyek kétféle értéket egyesítenek: a hagyományos tartalom hiteles

megőrzését a „grafikai felhasználás” során, tehát az alkotó által a hímzésmotívumokból tervezett felületek az eredeti motívumok esszenciájának megértésével lettek kialakítva. A másik érték ugyanakkor a mai, kísérletező grafikai szemlélet. A kiállított tárgyakon tehát egyszerre van jelen a tradicionális ornamentika és a kortárs grafika. Funkciójukon túl a kártyák, füzetek, grafikai felületek a vizuális kísérletezés személyes örömét hordozzák, de oktatási szerepük is lehet.

Szőnyegi Zsófia textiltervező művész az ösztöndíj segítségével tudta megvalósítani a *Mintaminimalizáló kísérletek* című projektjét, miközben a minimális vizuális ingereket kereste. Izgalmas terep ez korunk tárgyakkal, információval, vizuális ingerekkel túlterhelt jelenében, amelyben sokan keressük a fellelegzést, letisztulást. Szőnyegi Zsófiát leginkább az alapformákból minimális színhasználattal létrehozott felületek érdeklik. Elsősorban textilhordozóra dolgozik, a mintázáshoz monotípiát, akvarellt és szitanyomást is használ, de alternatív mintaképzési eljárásokat is alkalmaz. A természet lassú vagy éppen gyors folyamatai, illetve a szabad asszociációk fontos inspirációs forrásai tervezői munkájának. Számára az alkotófolyamat éppúgy jelentős, mint az elkészült

ROFUSZ Kinga: Mamó képciklus 1. Illusztráció Máté Angi Mamó című könyvéhez
Kinga ROFUSZ: Mamó picture cycle 1. Illustration for Angi Máté's book 'Mamó'
2022, papír, akril, ceruza, vegyes technika, 50x70 cm

produktum, és igyekszik meg is jeleníteni azt, miközben tudatosan le is egyszerűsíti: a *Véletlen mintaalakításokkal készült öltözekek* egyes darabjainak mintázatát a test mozgása, a festék és a gravitáció alkotta.

SZÖNYEGI Zsófia: Öltözekek véletlen mintaalakításával
Zsófia SZÖNYEGI: Dress of a random pattern
2021, pamutvászon, textílfesték, 165x150 cm
Fotó: Liskay Lilla

Rofusz Kinga képzőművész, illusztrátor és animációsfilm-készítő számára a látvány, a kép az, ami mindennél fontosabb. Az MMA művészeti ösztöndíjasaként a képzőművészet szekciójában szerepelt, jóllehet illusztrátorként szövegekkel is dolgozik: a szövegből kiindulva hozza létre egy adott történet újabb rétegét képként. E képek ugyanakkor autonóm alkotásként is érvényesek tudnak maradni, narratívájuk közvetíti a néző felé a tartalmat. Máté Angi *Mamó* című könyvéhez készült illusztrációi anélkül is belső csendet, figyelmet, elmélyülést teremtenek, hogy tudnánk, a kötet hőse egy árva kislány, aki nagyanyjával egy kidőlt-bedőlt, kék falú univerzum lakója. A képek alkotója szintén fontos tapasztalásnak tartja az ösztöndíjprogram alatt való

kísérletezést, amelyben a zsákutcák is további figyelemre, kutatásra inspirálták. Egy saját könyv, úgynevezett silent book tervezésébe kezdett, ahol kizárólag a képek mesélnek majd.

KIRÁLY Fanni: Lótuszlevél nyakék No. 3
Fanni KIRÁLY: Lotus leaf necklace No. 3
2022, ezüst, pergamen, ametiszt, jáde, viaszveszejtéses öntés, egyedi pergamenteknika, 7 db 4x4x3 cm, függesztés: 48 cm
Fotó: Király Fanni

Az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram számos kutató és kísérletező munkának, alkotói folyamatnak adja meg azt a szabadságot és lehetőséget, amelyet a művészek a mindennapi érvényesülés során nehezebben teremthetnek meg, viszont nélkülözhetetlen az alkotói léthez és a szakmai fejlődéshez.

Bennünk nézőkben, olvasókban pedig a kíváncsiság az, ami a kép vagy (mű)tárgy létrehozásához és befogadásához teremti meg a szabadságot.

MOGÁN Orsolya
művészettörténész

(Essentia Artis. A Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíjprogramja 2019–2022. évi ösztöndíjas évfolyamának zárókiállítása. Pesti Vigadó, Budapest, 2023. március 2. – április 2.)

Az ösztöndíjasok egy évvel korábbi kiállításáról lapunk 2022/7-es számában számoltunk be a 30–35. oldalon. Koós Daniella és Molnár Eszter összeállításának címe: *Közös nevező. A Magyar Művészeti Akadémia 2019–2022. évi tervezőművész ösztöndíjasainak kiállítása a FISE Galériában*. Jelen írás fotóit a korábban közölt képek ismeretében válogattuk.

Király Fanni ékszertervező beszámolója

VÁLOGATÁS HÁROM ÉV ANYAGÁBÓL A VIGADÓ KIÁLLÍTÁSÁN

E cikk a művész aktuális beszámoló anyaga apropóján íródott, amely a Pesti Vigadó *Essentia Artis* című kiállításán volt látható, és a 2019 és 2022 között a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) művészeti ösztöndíjának keretében készült munkákból adott bőséges keresztmetszetet. A 27 ékszer a tárlaton erős hangsúlyt kapott. A művek tematikai csoportjai azonban jobbra nem az ösztöndíjas időszak alatt születtek, hanem sokéves múltra tekintenek vissza.

Király Fanni a hazai ékszertervező művészek első vonalában alkot, méghozzá e kör talán legcéltudatosabban haladó alkotója, aki – e területen egyedülálló módon – rendszeresen jelentetett meg kiskatalógusokat aktuális munkáiról.¹ Az egységes formátumú és arculatú kiadványok – melyek sok más tartalom között honlapján digitálisan is elérhetők – kiváló áttekintést adnak életművének alakulásáról. A közösségi oldalakon gyakran posztol, sőt rendszeresen küld hírleveleket soron következő

kiállításairól az „ékszerbarátok” népes táborának. Mindezt azért említem, mert egy művész sikerében csak egy összetevő a művészi tehetsége, azonban ismertségének fokozásáért, a rá vetülő nagyobb figyelemért, sikeréért korunkban is elképesztően fontos a jó menedzsment, mely alapvetően az alkotó ebbéli tudatosságán, tehetségén és aktivitásán múlik. Ez pedig rengeteg tehetséges alkotóból hiányzik.

Király Fanni igen termékeny iparművész, aki eddigi életműve alatt számos ékszorsorozatot készített, és aki a baldachinos ágy tervezésétől a színházi ékszerekig megannyi területen kipróbálta magát. A beszámoló anyagban látható sorozatainak többsége gondolati szinten már alkotói pályája korai szakaszában megjelent, sőt első katalógusában is találkozhatunk ilyen tárgyakkal.²

Az *Időmérték* sorozat az első ösztöndíjas év témáját adta. A sorozat darabjai a művész idővel kapcsolatos

KIRÁLY Fanni: Mentő gyűrűk, balról jobbra: Szaruleggyezős gyűrű; Gyűrű észak-afrikai dobozfedő foglалásával No. 2 és No. 1

Fanni KIRÁLY: Saving rings, l-r: Bone fan ring; Ring with a North African box cover Nos. 2 and 1

2022, ezüst, szaru, műanyag, mahagóni, ébenfa, gyöngyház, korall, viaszveszejtéses öntés, méretek: 4x2,4x1,3 cm; 3,2x2,4x1 cm; 2,5x4x0,8 cm

Fotó: Király Fanni

gondolatainak tárgyi megtestesülései. A bennük felhasznált kőcsiszolatok lekerekedő formái – például az *Idő* gyűrűkön (a sorozat több darabjának fotóját a 2022/7-es számban, a 32. oldalon közöltük – a szerk.) – a patakba kerülő köveket idézve az idő múlását sugallják. Ő maga így vall erről: „Munkáimban a tölcsérmotívum sietősen pergő napjainkat jelzi.” A Legnicai Ékszer Fesztivál „pályázatára készült tárgycsoportban pedig saját és szüleim bőrlenyomatát használtam fel [...], mely személyes tapasztalataimat hívja elő az időről”.³ A lenyomatok

KIRÁLY Fanni: Balatoni jég függő No. 1
Fanni KIRÁLY: Balaton ice, pendant No. 1
2020, ezüst, jáde, viaszveszejtéses öntés, szegecselés,
2x4x1 cm, függesztés: 40 cm
Fotó: Király Fanni

faalapba illesztett ezüstlemezek felületén látszanak. Az idő az évszakok múlásával összefüggésben is teret kap, ahol a *Tavaszi ég* nyakék, a *Nyári vágyak* függők (No. 1; No. 2), a *Birsalma* nyakék és a *Balatoni jég* függő külön egységbe szerveződnek. A nyakékek elemszáma pedig a hónapokhoz igazodik.

A következő ösztöndíjas év témája pergamentárgyakat ölel fel, ezek a művész egyéni invenciójából hosszas kísérletezés eredményeként – mondhatni – védjegyévé váltak. A cserzetlen kecskebőr egyéni formázása, színezése, összeszerkesztése mind-mind saját találmánya, mely kimeríthetetlen változatosságot és tárgybőséget fialt az elmúlt évek alatt.⁴ E bőség legutóbbi szüretét jelentik a *Lótusz* sorozat darabjai, melyek távol-keleti ihletettsége már a *Haiku* sorozat kapcsán is érvényesült.⁵ A sorozat első darabja az *Indiai lótusz* brass 2021-ből (fotóját közöltük a lap 2021/7. számában, a 7. oldalon – a szerk.). Perforált ezüstitányérját egy valódi lótusztermésről vett viasznegatív adja. Kinetikus függőket már pályája kezdetétől tervezett: a mozgathatóság játékos képessége köszön vissza az kinetikus *Lótuszlevél* nyakéken is.

A harmadik tárgyév *Talált kincsek* sorozata külön alcímet kapott: „*Wunderkammer*” – *Leletmentés, az emlékek fontossága*. A művész régi korok tárgyfragmentumai iránti vonzalma, illetve inspirációja régi keletű, az ezeket

KIRÁLY Fanni: Birsalma nyakék | Fanni KIRÁLY: Quince necklace | 2020, ezüst, jáde, üveg, viaszveszejtéses öntés, 21x21x0,4 cm
Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Csodakamra nyakék palóc hímzéssel | Fanni KIRÁLY: Magic chamber necklace with Palóc embroidery

2022, ezüst, bronz, mahagóni, ébenfa, hímzés (20. század eleje), viaszveszejtési öntés, precíziós famegmunkálás, 4,2x5x1,3 cm, függesztés: 55 cm
Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Csodakamra nyakék római bronzportréval

Fanni KIRÁLY: Magic chamber with Roman bronze portrait
2022, aranyozott ezüst, bronz (i. sz. 1. század), mahagóni, ébenfa, jáde, amazonit, viaszveszejtési öntés, precíziós famegmunkálás, 4,2x5x1,3 cm, függesztés: 64 cm
Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Csodakamra nyakék római bronz lófibulával

Fanni KIRÁLY: Magic chamber with Roman bronze horse fibula
2022, ezüst, bronz (i. sz. 5. század), mahagóni, ébenfa, jáde, achát, viaszveszejtési öntés, precíziós famegmunkálás, 4,2x8x1,3 cm, függesztés: 52 cm
Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Ezüstkor bross édesapám bőrlenymatával | Fanni KIRÁLY: Silver age brooch with the imprint of my father's skin
2019, ezüst, ébenfa, viaszveszejtési öntés, montírozás, szegecseles, 2x13x1 cm
Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Amaránt függő itáliai kőmozaik ékszer foglalásával | Fanni KIRÁLY: Amaranth pendant with an Italian stone mosaic jewel
2022, ezüst, sárgaréz, kőmozaik (20. század eleje), amaránt, türkiz, viaszveszejtési öntés, precíziós famegmunkálás, szegecseles, 2,8x5x0,8 cm, függesztés: 47 cm
Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Lótuszlevél kinetikus bross No. 9 | Fanni KIRÁLY: Lotus leaf kinetic brooch No. 9
 2021, ezüst, pergamen, marhacsont, viaszveszejtési öntés, lyukszegecselés, egyedi pergamenteknika, 7x17x2 cm
 Fotó: Király Fanni

KIRÁLY Fanni: Lótuszlevél kinetikus nyakék No. 8 | Fanni KIRÁLY: Lotus leaf kinetic brooch No. 8
 2021, ezüst, pergamen, krizokolla, viaszveszejtési öntés, lyukszegecselés, egyedi pergamenteknika, 25x4x3 cm, függesztés: 65 cm
 Fotó: Király Fanni

befoglaló tárgyai végigkísérik az életművét. E töredékek kora az ókortól a 20. század elejéig ível, és persze egykori használati értékük már rég elveszett. Restaurátorokat megszégyenítő érzékenységgel nyúl e leletekhez, így mindig a leghelyesebb befoglalási mód születik az adott részlethez, legyen az textiltöredék, antik bronz-, csont-, szaru-, mozaik- vagy más fragmentum. Az alkotói folyamat végén pedig új minőség születik. E téma is erősen kötődik az időhöz és az elmúláshoz. A tárgyakból sugárzik a gondoskodó szeretet, ezeknek a tárgyaknak aurájuk van. Régi művész szaktársa, Jermakov Katalin ilyenkor a melanéz szigetvilág természeti népeinél honos mana-hitet szokta emlegetni, amely szerint a körülöttünk lévő élő és élettelen elemeket: tárgyakat, növényeket, állatokat, sőt halottakat egyfajta személytelen erő – a mana – járja át, ami adott esetben erős kötődést válthat ki bennünk. Ugyanakkor ez idővel el is múlhat. Mintha ennek próbálna ellenében hatni Király Fanni az újra életre keltő igyekezetével. E tárgyak természetükből adódóan egyedi – sokszor gyűjtői – darabok, hisz minden fragmentum más és más, továbbá – tanúsíthatom – ismét átjárja őket a mana.

Találó a Wunderkammer elnevezés is! A Kunst- und Wunderkammerek a manierizmus korában jöttek létre, és egészen a rokokó koráig voltak divatban, koronként változó formavilággal. Olyan gyűjtemények és kincstárak voltak, melyekben a *naturáliák* (a természet kuriózumai), az *artifikáliák* (művészeti csúcstarabok) és a *szcientifikák* (óraszerkezetek és automaták) kategóriáin belül buzgón gyűjtötték a nautilus csigát, narválagyart, korallokat és efféléket, amelyeket virtuóz tehetséggel alakítottak díszserleggé, asztaldísszé és más változatos műtárgyakká a korabeli mesterek. Anno a gyarmatosítások korának Wunderkammerei a kitérő világ sokszínűségére való első rácsodálkozás élményéből születtek. Korunk internet és média uralta világában ugyancsak különféle hatások

kavalkádjában éljük életünket, ahol a világot ugyan könnyebben, de a múltat egy kicsit körülményesebben tudjuk elérni, mi több megfoghatóvá, sőt birtokolhatóvá tenni. A mana-érzés mellett talán az ebbéli különös (idő)paradoxonszerű képességben rejlik e sorozat sikere, hiszen darabjai kicsiny időablakokat nyitnak a múltba. „A sorozattal célt az ékszer műfaji fogalmának tágítása, az ékítő funkció kívül a kollektív emberi hagyatékek megmentése és bemutatása testen viselt tárgyak formájában.”⁶ Magasztos cél.

Fontos szempont, mégsem szokott hangsúlyt kapni művészeti összefüggésben a művek – jelen esetben ékszerek – további sorsa. E műfaj művészi szegmensében világszerte sok viselhetetlen tárgy születik, amelyek galériák vitrinjeibe készülnek, majd megvásárolva falra vagy fiókba kerülnek. Király Fanni ékszereinél azonban fontos a viselhetőség. A művész évek óta kutatja a felhasználói, gyűjtői szempontokat, gondolatokat; követi ékszereinek az utóéletét, a velük kapcsolatos interakciókat, és e tapasztalatokat hasznosítani igyekszik a tárgytervezésben. Ez designeri szempont. Számos alkotóval vagyok kapcsolatban, sokan közülük diplomás tárgytervezők, de ez idáig hasonlóval nem találkoztam.

E cikk ékszergyűjtő szerzőjeként sok éve követem a többi között Király Fanni ékszertervezői munkásságát, így e sorozatok megszületésének előzményeit is ismerni vélem, mi több büszkeséggel tölt el, hogy néhány darabjuk megtalálható a gyűjteményünkben is.

SIMONYI István
művészettörténész

(Király Fanni ékszertervező művész beszámoló anyaga az *Essentia Artis* kiállításon, a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíjprogramja 2019–2022. évi ösztöndíjas évfolyamának zárókiállításán. Pesti Vigadó, Budapest, 2023. március 2. – április 2.)

KIRÁLY Fanni: Lótuszmag nyakék No. 3 | Fanni KIRÁLY: Lotus seed necklace No. 3 | 2021, ezüst, pergamen, nappabőr, viaszveszejtéses öntés, lyukszegecselés, egyedi pergamenteknika, 6x13x1,5 cm, függesztés: 50 cm
Fotó: Király Fanni

1. Király Fanni katalógusai letölthetők a művész honlapjáról: <https://kiralyfanni.hu>. Király Fanni 2004 (Péter Vladimir ajánlásával); Király Fanni 2011 (H. Margit ajánlásával); Király Fanni 2016; Király Fanni 2020.
2. Csontos, fás ékszerek, például a Tizenkét évezred feliratú gyűrű ezüsből, mamutcsontból, vagy a *Textilentő ékszerek* sorozat darabjai. In: Király Fanni 2004. Katalógus. <https://kiralyfanni.hu/wp-content/uploads/2015/12/kiralyfanni2004.pdf> – Hozzáférés: 2023. március 16.
3. In: Király Fanni 2020. Katalógus. <https://kiralyfanni.hu/wp-content/uploads/2020/08/2020.pdf> – Hozzáférés: 2023. március 16.
4. Pergamenes ékszerekkel már a 2011-es katalógusban is találkozhatunk, míg a *Lótusz* sorozat első darabjaival a 2020-as katalógusban.
5. A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum *Szamarájok és gésák* című 2013-as emlékeztető kiállításán kortárs hazai ékszertervezők is szerepeltek reflexív munkáikkal. Király Fanni *Haiku* sorozata is innen vette kezdetét. A kiállításról és katalógusáról lásd korábbi beszámolómat a *Magyar Iparművészet* 2014/1-es számában: *Japán vörös és fekete. Hagyományos japán viselet és kortárs magyar ékszerek kiállítása a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumban és a pécsi Modern Magyar Képtárban*.
6. Király Fanni személyes közlése.

Balaton + Retro – Reklám és propaganda az ideális nyaralás szolgálatában 1930–1988

KIÁLLÍTÁS A VESZPRÉMI MŰVÉSZETEK HÁZÁBAN

Túlzás lenne azt állítani, hogy tudományos alapossággal összeállított kiállítás a veszprémi Művészetek Házában, a Dubniczay-palotában megrendezett *Balaton + Retro – Reklám és propaganda az ideális nyaralás szolgálatában 1930–1988* című bemutató. De nem is ez volt a célja.

A kiállítás alapját Bedő József papírrégiség-gyűjtő plakátjai, képeslapjai adják. Ha a falak tele vannak, a tér se legyen üres, ezért kis enteriőröket alakítottunk ki, emellett használati és emléktárgyakkal megtöltött vitrinek is bekerültek a tárlatba. E tárgyak jó része is kötődik a Balatonhoz, de a szocialista világ hangulatához mindenképpen.

Plakátok, amelyek ma is megállnák a helyüket

Plakátok a háború előtti időszakból nem szerepelnek a kiállításon, a legelsőek a szocialista realizmus propagandisztikus világát idézik. Boldog arcú munkás könyököl a Balaton-parti szálloda (SZOT-üdülő) teraszának korlátján, de a jobb felső sarokban, monokróm sötétségben is láthatjuk őt, a gyárban dolgozva: *Jó munkád jutalma a kedvezményes üdülés!* A mellette lévő, kizárólag tipográfiai megoldással – meglehetősen eklektikus módon – megjelenített, téli nyaralásra buzdító kis plakátokon az árak mai szemmel

Balaton + Retro – Reklám és propaganda az ideális nyaralás szolgálatában 1930–1988 című kiállítás (részlet)

Balaton + Retro – Advertisement and propaganda for the ideal holiday 1930–1988 (exhibition photo)

Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Veszprém, 2023

Fotó: Godzsa Zóárd

SEBŐK Imre: Orion termosz, plakát | Imre SEBŐK: Orion thermos flask, poster | 1950, nyomdai nyomat, 84,5x59 cm (magángyűjtemény)
Fotó: Godzsza Zoárd

nézve mosolyogtatóak: alig 50 forintért a nyaralók már eltölthettek egy napot Siófokon.

De ebben az időszakban, az 1950-es években is kerültek az utcákra grafikai remekművek, így például Sebők Imre *Orion termoszt* hirdető plakátja (1950). Alkotója diafilmeket, képregényeket rajzolt, még abban az időszakban, amikor az újságokban számról számra, 3-4 kockánként jelentek meg a rajzolt történetek. Sebők ezt a *Tolnai Világlapjában* kezdte, a *Magyar Ifjúságban*, a *Pajtásban* és a *Fülesben* folytatta. A Veszprémben látható plakáton e mesészerű hangulat érződik.

Sinka Mátyás 1958-ban alkotta meg a tárlaton szereplő, csábító mosolyú lottólányt (*Lotto, a nyár kedvence*). Az 1921-ben született művész 1959-ben végzett az Iparművészeti Főiskolán, Borsos Miklós, Domanovszky Endre tanítványaként. 1963-ban Munkácsy Mihály-díjat kapott. Szintén az ötvenes években születtek Kovács Tibor (KOT) plakátjai, az IBUSZ-t hirdető *Nyár a Balatonon* és *Tavaszi a Balatonon* című alkotások. Egyszerű formavilág, figyelemfelkeltő színek, vidám alakok jellemzik a leginkább párban érvényesülő két munkát. Ma is megállnák a helyüket.

KOVÁCS Tibor (KOT): *Tavaszi a Balatonon*, plakát | Tibor KOVÁCS (KOT):
Spring on the Balaton, poster
1957, nyomdai nyomat, 82,5x56,5 cm (magángyűjtemény)
Fotó: Godza Zsóárd

Nemcsak Sinka kezdte fiatalon a plakátraajzolást. Molnár Kálmán, aki 1992-től 16 éven át a Képzőművészeti Főiskolán a tervezőgrafika tanszéket vezette, s 12 évig az intézmény rektorhelyettese is volt, egy évvel diplomája megszerzése után készítette a kiállításon látható két Mahart-plakátot. Tudatos választás volt, hogy a kiállítást is az egyik hirdeti. A kék-zöld hullámú Balaton vizén, Tihany felé halad a mesehajó, rajta integető, vaskos

Plakátok a Balaton + Retro kiállításon. Balról az első BALOGH István (1964), a második KOVÁCS Tibor (KOT) (1957) alkotása | Posters at the Balaton + Retro show. First left: by István BALOGH (1964), second: by Tibor KOVÁCS (KOT) (1957)
Fotó: Godza Zsóárd

Plakátok a Balaton + Retro kiállításon. Balról az első MÁTÉ András (1967), a harmadik MOLNÁR Kálmán (1968) alkotása (a középső jelzés nélküli). Az előtérben: bőröndcédulákkal teleragasztott vulkánfibre bőrönd
Posters at the Balaton + Retro show. First left: by András MÁTÉ (1967), third: by Kálmán MOLNÁR (1968). The middle one is unsigned. In the foreground: a fibre trunk covered with lots of luggage stickers
Fotó: Godza Zsóárd

pálcikaemberek. Fölöttük nagyon kék égen sárga-vörös napkorong uralkodik. A kép alsó harmada fehér, „üres”, legalul olvasható korrekt, fekete betűkkel: MAHART. Minden benne van, aminek benne kell lennie – nyár, vidámság, víz, napkorong és Tihany –, valamint a színek kontrasztjára épített tökéletes harmónia.

Hasonlóan remek a 2000-ben elhunyt Máté András Malév-plakátja. 1967-ben készült, több variációban, Veszprém-ben egy látható. Ezen a plakáton is főszereplő a napkorong, amely előtt egy repülőgép nyílszerű teste suhan. A Balaton itt is kék-zöld hullámain az aranyhíd látszik a fehér vitorlák mögött. Az előtérben lévő vitorlán a nap színei köszönnek vissza. Ritmikus, lendületes kompozíció. Nem véletlen, hogy a művész később érdemes és kiváló művész lett, s megkapta a Munkácsy Mihály-díjat. A plakát egy azok közül a reklámyomtatványok közül, amelyek külföldre készültek. Üzenete jól érthető: a Malévvel érdemes Magyarországra repülni, s Magyarországra a Balaton miatt érdemes jönni. Szállodákat és az IBUSZ-t propagáló német és francia nyelvű plakátokat is lehet látni a veszprémi tárlaton.

Trianon után kezdődött

A Balaton népszerűségének növekedése – és vele együtt turisztikai célú fejlődése – Trianon után kezdődött, ahogy

Kékestetőé is. Meg kellett találni a kis országban azokat a helyeket, amelyek alkalmasak arra, hogy turisztikai, idegenforgalmi célponttá fejlődjenek. Kormányzati támogatást is kapott ekkortájt (is) a Balaton. Az 1928-as Balatoni Kultúrnap védnöke Horthy Miklós volt, 1933-ban vitorlás-Európa-bajnokság, 1935-ben Balatoni Nemzetközi Sporthét helyszíne volt a tó és partja. Megépítették a balatoni körutat, 1927-ben elindult a komp Tihany és Szántód között. Egyre-másra épültek a nyaralók, szállodák.

A fent felsorolt eseményekről a kiállításon bélyegek tudósítanak, amelyek a kultúrnap, a sporthét alkalmából kerültek forgalomba. Az építkezések eredményeit, a hol népies, hol historizáló nyaralókat, éttermeket szecessziós képeslapok örökítették meg. Több vitrint megtöltenek a kiállításon ezek a lapok, idilli világ képzetét idézve élénk.

Két képeslapalbum is látható itt, Sassné Farkas Böske rajzaival. Az egyik kék, a másik zöld színnel ábrázolja monokróm módon a balatoni tájakat. A művésznő 1889-ben született Nagykanizsán, és 1950-ben Indiában hunyt el. Tagore 1927-es balatoni látogatásának hatására indult el Indiába, ahol fényes karriert futott be.

A későbbi képeslapok nagy része térképet ábrázol. Fekete alapon fehérben, fehér alapon feketében, de legtöbbször nagyon színesen, műemlékeket, érdekes látnivalókat kiemelve egy-egy településnél, gyakran az ismert csárdákat

Képeslapok az 1920–1930-as évekből a Balaton + Retro kiállításon | Picture postcards from the 1920s–1930s at the Balaton + Retro show

Fotó: Godzsa Zsóárd

Szállodákat, nyaralókat ábrázoló képeslapok az 1930-as évekből a Balaton + Retro kiállításon

Picture postcards showing hotels, holiday cottages from the 1930s at the Balaton + Retro show

Fotó: Godzsa Zoárd

Képeslapok SASSNÉ FARKAS Böske grafikáival a Balaton + Retro kiállításon

Picture postcards with graphics by Böske FARKAS SASSNÉ at the Balaton + Retro show

Fotó: Godzsa Zoárd

MÁTÉ András: Malév, plakát | András MÁTÉ: Malév, poster | 1967, nyomdai nyomat, 83,5x57,5 cm (magángyűjtemény)
 Fotó: Godza Zoárd

odarajzolva. Ahogy nagy mennyiségben nézzük ezeket a vitrinben, bizony unalmasak. A balatoni emléktárgyak is kétes értékűek. Ezeket figyelve megállapítható, hogy a giccs örök.

Plakátok a Balaton + Retro kiállításon

Posters at the Balaton + Retro show

Fotó: Godzsa Zoárd

Giccs, poénok

Élvezik a látogatók *Az elfoglalt ember levelezőlapját*. A képeslapírás kliséit előre kinyomtatták, s aki így kívánt üzenni családtagjainak, barátainak, elég volt, ha aláhúzta a szándékához illő kifejezéseket. Létezett ilyen a valóságban is, most retró bélyeggel, kiállítási „postapecséttel” ellátva lehet emlékül hazavinni a tárlatról.

Visszatérve a plakátokhoz: szép számmal vannak a kiállításon kis méretűek, az úgynevezett villamosplakátok. Ezek a budapesti zörgő-zötyögő villamosokon utazókat csábították a Balatonra, előre figyelmeztetve őket, hogy fürdőruhát az Állami Áruházban vásároljanak, az Állami Biztosítóval szerződve óvják üresen maradt pesti lakásukat, és a drogériákban vegyék meg a naptejet és a testápolót.

A plakátokon mindig gondosan feltüntették a felelős kiadó nevét, valamint annak a nyomdának és a nyomda igazgatójának a nevét, ahol készültek. De hogy ki a grafikus, aki kitalálta és rajzolta a plakátot, ritkán szerepel. Szilas Győző minden Veszprémben látható plakátját szignózta. Az elsőt beazonosítva könnyű volt felismerni a többi munkáját. Jellegzetes síkszerű, időnként montázstechnikával készült alakjai egészen egyediek. Simonyi Emőke 1971-ben készült *Röltex* plakátja pop-art jegyeket is hordoz magán.

Balaton + Retro – Reklám és propaganda az ideális nyaralás szolgálatában 1930–1988 című kiállítás (részlet)

Exhibition photo of the Balaton + Retro – Advertisement and propaganda for the ideal holiday 1930–1988 show

Fotó: Godzsa Zoárd

A Veszprémben látható *Balaton + Retro* kiállítás több helyiséget megtölt. A Dubniczay-palota Várgalériájában a plakátok mellett vitrinekben képeslapok, bélyegek, emléktárgyak sorakoznak. Köztük néhány igazán régi balatoni relikvia: Balaton nevű tollhegyek és a szintén Balaton nevű cigaretta doboza. A Videoton gyártotta *Balaton rádió* plakáton is látható, de a valóságban is része a kiállításnak, a *Tihany*, *Badacsony*, *Strand*, *Camping*, *Lido* nevezetű táskarádiók társaságában – Herczeg István veszprémi rádió-tévé gyűjtő jóvoltából.

Itt díszleg önálló posztamensen a giccsek giccse, a német feliratú Balaton-víz-konzerv, amelynek csak 20 százaléka víz, 80 százaléka „valami más”, legalábbis a felirat tanúsága szerint. Ez, és még jó néhány balatoni emléktárgy a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményébe tartozik. A Művészetek Háza tulajdona viszont az a vulkánfíber bőrönd, amely bőröndcédulákkal van teleragasztva. A bőrönd képzeletbeli tulajdonosa nem járt sokfelé, csupa balatoni szálloda hirdeti magát e címkéken, a mai hűtőmagnesek elődjén.

Balaton rádió, Herczeg István veszprémi gyűjteményéből
Balaton radio, from the collection of István Herczeg in Veszprém
Fotó: Godzsa Zoárd

Strand és balatoni filmek a Magtárban

A Dubniczay-palota Magtár részében a földszinti tér strandot idéz: kempingszékekkel, asztallal, horgászbotokkal, fém ételdobozzal, gyermekkorunk fagyitermoszával, valamint az utasellátós szalvéta mellett látható tipikus, kék csíkkal díszített menzatányérral, alumínium evőeszközzel. Minden látogató megjegyzi, hogy olyan hajszárító, amely itt látható, nekik is volt otthon – nem csoda, akkoriban ezt a hajszárítót lehetett kapni Magyarországon. A nagymama hajcsavarója és pumpás hajlakkszórója is szinte mindenkinek ismerős. A retró tárgyak nagy része néhai Fördös Lajosné otthonából származik.

A Magtár emelete mozivá változott. Itt Balatonon játszódó filmek plakátjai vannak a falakon, köztük kiemelt helyen a hetvenes évek első nagy zenés filmjének, *A kengurunak* dedikált plakátjai, valamint „a Balaton fő marketingesének”, Bujtor Istvánnak filmjeihez készült plakátok. Az ötvenes évekből származó diavetítőn a *Tüskevár* és a *Téli berek* diafilmváltozata nézhető végig. Televízió pedig egy csaknem 40 perces filmösszeállítás, amelyet Putz Attila, a Budapest Retro Élmenyközpont munkatársa készített az 1970-es, '80-as években készült reklámfilmekből és a Fortepan közösségi fotóarchívumon talált amatőr felvételekből. Volt látogató, aki e filmet egymás után kétszer is végignézte, miközben saját fiatalkori emlékein tűnődött.

„Az elfoglalt ember levelezőlapja” a Balaton + Retro kiállításon
Postcard of a very busy person at the Balaton + Retro show
Fotó: Godzsa Zoárd

A veszprémi Művészetek Házában látható kiállításon hiányoznak fontos plakátok a múltból, például a híres Fabulon-reklám – a gyűjtő anyaga és az idegenforgalmi tematika szabott határt a válogatásnak. Nem teljes a retró tárgyak bemutatása sem, ez utóbbi nem is lehet teljes, hiszen akkor a jelenlegi öt szoba tízszerese sem lenne elég. De közkedvelt kiállítás: nosztalgizáló hangulattal, örömteli fel- és ráismerésekkel. A plakátok pedig bizonyítják, hogy magas művészi értékű, ugyanakkor hatásos propagandaanyagok készültek a szocializmus világában.

HERTH VIKTÓRIA
művészettörténész, a kiállítás kurátora

(*Balaton + Retro – Reklám és propaganda az ideális nyaralás szolgálatában 1930–1988. Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Veszprém, 2023. január 17. – május 14.*)

A Velem 1975–1983 kiállítás

SZUBJEKTÍV VÉLEMÉNY

Személyes érintettségem miatt lehet, hogy a Velemi Textilművészeti Alkotóműhelyt bemutató szombathelyi kiállítást értékelő írásom kissé elfogultnak, nem objektívnek tűnhet majd az olvasó szemében. Szintén személyesnek látszó szempont, de rendkívül izgatott, hogy a következő generáció, a közvetlenül nem részt vevő szakemberek, művészek és a „kívülállók” hogyan látják, értelmezik a negyven évvel ezelőtt történeteket. Eddigi ilyen irányú tapasztalataim nem voltak túlságosan jók, vagy legalábbis szerencsések.

Velem és a biennálék (triennálék), kísérőkiállítások szisztémája részint tudatos, részint esetleges, szükség teremtette viszonyok között jött létre. Például a Nemzetközi Miniatúrtextil Biennálékát a korszak mail art műfaja és a pénztelenség kombinációja teremtette meg. Nyilvánvalóan egy alacsony költségvetésű, vidéki múzeumnak nem voltak lehetőségei nagyszabású, rendszeresen ismétlődő, széles nemzetközi kiállítások megteremtésére. A minitextil – magán-, postai úton érkezve – ezt a problémát áthidalta.

A Velemi Textilművészeti Alkotóműhely sokféle tevékenysége – műhelymunka, közös megmozdulások,

kísérletezés, folyamatos eszmecsere, erőteljes dokumentáció és társai – mellett a részben múzeumi szervezés legfontosabb vonatkozása volt, hogy minden alkotótól egy-egy alkotás a múzeum gyűjteményébe került. Így az évek során komoly velemi kollekció jött létre. 1975 és 1983 között ötvenhét művész dolgozott az alkotóműhelyben, majd’ nyolcvan művel gyarapítva a textilgyűjteményt. Ez a mostani kiállítás alapja. Ilyen, a szombathelyi textilgyűjtemény egyik részéből rendezett kiállítás még nem volt: noha a művek jó része szerepelt már a legkülönbözőbb textilkiallításokon, egyéni életműbemutatón, gyűjteményi sorakozáson, de ilyen válogatás még nem volt.

A velemi műegyüttesből huszonhét szerepel a mostani bemutatón. A válogatás szigorú és kiegyensúlyozott. Számomra az volt szinte a kiállítás legfontosabb szempontja: melyek azok a művek, amik három évtized múltával megállják az idő próbáját. Képesek-e a velemi munkálatok sokféleségéről valós áttekintést nyújtani? Melyik az, ami a sokféle „kísérleti” szemponton túl az újdonság erejével működik ma is, melyek azok, amik ma

Velem 1975–1983 kiállítás (részlet) | Velem 1975–1983 (exhibition photo) | Szombathelyi Képtár, Szombathely, 2022–2023

Fotó: Csatlós Renáta / Szombathelyi Képtár

a természetesség erejével hatnak – szinte nem is érezzük, hogy akkor kemény újdonságként jelentkeztek – és melyek vesztek erejükből?

A „kísérlet” volt a korszak varázsszava, és nagyon sok mindent foglalt magába. Az anyagkísérlet, technikai kísérlet, tradicionális műfajok lehetséges ártértelezése, formai kísérlet, távolodás az „alkalmazott” művészet terepétől a „nagyművészet” – grand art – irányába, akciók (performance-ok), konceptuális közelítés és még végtelenségig sorolható a kísérletről szóló elképzelések halmaza. Ezt a sokféleséget sikerült a kiállításnak megjeleníteni, megteremteni, s ez komoly kurátori bravúr.

A nagy – 550 négyzetméteres – kiállítóteret három nagyobb és két kisebb vendégfal tagolja. A bejáratnál tengelyben a kiállítás címét feltüntető, egy drapéria-akciót megjelenítő archív fotó indítja a kiállítást. A térelválasztó hátoldalán nagyon precíz dokumentáció olvasható: az alkotóműhely rövid története, a részt vevő művészek névsora a részvétel évével, és a dokumentáció külön érdekességeként a „Nyílt napok” látogatóinak jegyzéke is megismerhető.

A vendégfaltól jobbra, hátrébb, a korai időszak emblematikus műve – Gecser Lujza *Hidak* című munkája 1975-ből – tölti ki a teret. A korszak egyik legfontosabb

célja a tértextil létrehozása volt, ami a legteljesebben Gecser ezen munkájában testesült meg. A jobb oldali falon Droppa Judit, Pauli Anna és Temesy Ildikó alkotásai szintén a korai időszakból származnak. Temesy esetében jól érzékelhető a kor szizál – mint új anyag – iránti szenvedélye, míg a térbelépés csak domborműszerű. Droppát és Paulit a textil grafikai lehetőségei foglalkoztatták.

Velem 1975–1983 kiállítás (részlet). Az előtérben GALÁNTAI György munkája | Velem 1975–1983 (exhibition photo). Foreground: work by György GALÁNTAI | Szombathelyi Képtár, Szombathely, 2022–2023
Fotó: Csatlós Renáta / Szombathelyi Képtár

A szemközti rövid falon fotódokumentációs tabló látható. Sajnos, csak jelzésszerű: egyrészt munkafotók az alkotásról, másrészt sorozatok az alkotóműhelyben történt akciókról. Mindkét témakör fontosabb szerepet töltött be az itt bemutatottaknál, nyilván kiállítástechnikai okai voltak a szűkös prezentációnak.

A következő térrész igen gazdag és sokféle, a kronológiának itt már nincs szerepe. A nyitány Marik Eszter filmszobra, egy színes, rétegzett filcből formázott kocka- és hasábrendszer. A mű variálható, azaz számtalan variációban kirakható szobor jöhet létre az építőkocka-szerűen összerakható elemekből. Solti Gizella, a gobelin mestere műfajának újjáteremtésén dolgozott. Ennek egyik kiemelkedő darabja a *Pászka* című alkotása hólyagos felületével, tépett széleivel. Ehhez társul másik munkája, egy szokatlan arányú kisszékre dobott, furán hömpölygő kispárna.

A hosszfal első alkotója Lovas Ilona, 1975-ös *Kisablaka* egy talált tárgy felfüggönyözött továbbalakítása. Mellette a kőszegi egyéni kiállítására készült *Vegetáció* sorozat első darabjai: kézzel öntött papírnégyzetek beleültetett növényi elemekkel (magok, vesszők).

A térrészt két nagy méretű vendégfal határolja, az egyiken T. Doromby Mária négyrészes, színes fotósorozata látható, melyen nyers színű, lécekkel merevített lenvászon munkája látható, különféle pozíciókban (*fotóját lapunk 2023/2-es számában közzétük, a 29. oldalon – a szerk.*). A másik panelen Galántai György *A ruha teszi az embert* című, 1981-es akciójának 21 darabos fotó-

LOVAS Ilona: Kisablak | Ilona LOVAS: Small window
1977, ablakkeret, üvegyapot, damil, aluszál, üveg, szövött, vegyes technika, 40x25x3 cm
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

grafika installációja látható, az előtérben posztamensen ugyanolyan felirattal borított, két borospalackkal (*fotója megjelent lapunk 2023/1-es számában a 31. oldalon – a szerk.*). Galántai szereplése azért is fontos, mert ő volt az első művész, aki mint nem „textiles” Velemen dolgozott, valamint pozíciója a „tiltott, túrt” kultúrpolitikai kategóriák között ingadozott.

Tőle balra Sándor Eszter térbeli, dróttal merevített, kötött spiráljai, jobbra pedig a már említett *Hidak* Gecser Lujzától.

A két nagy vendégfal mögötti tér igen gazdag és sokféle. A Lovas Ilona-féle *Kisablak* után az egyik leggyakoribb velemi szereplő, Bajkó Anikó négy munkája következik. Bajkó a textil „élettörténetét” vizsgálta kísérleteiben,

BONIN Katalin: Filckompozíció I–II. | Katalin BONIN: Felt composition I–II | 1979, filc, egyéni technika, egyenként 80x70 cm

Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

Velem 1975–1983 kiállítás (részlet). Az előtérben SÁNDOR Eszter munkái

Velem 1975–1983 (exhibition photo). Foreground: works by Eszter SÁNDOR | Szombathelyi Képtár, Szombathely, 2022–2023

Fotó: Csatlós Renáta / Szombathelyi Képtár

roncsolását, pusztulását, a halála utáni életét. A viszonylag kevés valóban térbeli mű között nagyon egyedi eset Kelecsényi Csilla hatdarabos plexiszövése, szálhasítása. Ezek a velemi művek előtanulmányok voltak óriási méretű, kőszegi szálinstallációjához. A folytatásban szerepel Gulyás Kati öttáblás önportréja, fekete-fehér fotói vászonra nyomtatva. Az experimentális sort folytatva Gink Judit nagy méretű nyomottvászon triptichonja következik. Ezt a kiállítászakaszt Szenes Zsuzsa emblemikus őrbódéja (*Hideg ellen általában*) zárja, mellette pedig ugyancsak tőle, 1983-ból a piros-fehér határsorompó. Idetartozik még az utolsó keresztfalon Bonin Katalin két, rétegekről szóló táblaképe.

Az előző vendégfalakon az új gobelin képviselői jelennek meg. Értelemszerűen kis méretűek, a velemi hat hét ekkora munkák megszövését is alig tette lehetővé. Fürtös Ilona, Hauser Beáta, és Kozó Erzsébet, majd Nagy Judit kárpitjai szerepelnek itt.

A zárófalon Kókay Krisztina nagy méretű, minimalista grafikus munkája szerepel, valamint Golarits Erzsébet ötdarabos, szintén grafikus művei.

Ha abból a szempontból közelítem meg a kiállítást összeállítását, hogy a gyűjteményből mennyire sikeresen képez jellemző keresztmetszetet, akkor csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk róla. Teljes egyensúlyt sikerült létrehozni a kurátornak a velemi „kísérletek” legkülönbözőbb fajtái között. Rendkívül nehéz ugyanis megteremteni a textil közvetlen területét „elhagyo”, a soft art felé elmozduló experimentális művek és a tradicionális műfajok – például a kárpitszövés – jelenlétének harmóniáját. Remek megoldásnak bizonyult az információs táblák alkalmazása, ezeken a művészek életrajza mellett a velemi pályázat és a munkabeszámolók szerepelnek. Ezzel a kitűzött munkacél és a teljesített eredmény a művész megfogalmazásában olvasható, társulva az önértékeléssel.

Természetesen vannak területek, melyek hiányként sorolhatók. Ezeknek – úgy látom – jórészt a helyszín mérete szabott határt. Másrészt léteznek technikai akadályok is, ilyen például a mozgóképes alkotások és dokumentáció teljes hiánya. Ez alapján véve is bizarr történet: a textilgyűjtemény túl korán szerzett videórögzítő berendezést (1983), és az ezzel a készülékkel készült műalkotások a használt technika elavulása miatt már öt évvel később lejátszhatatlanok voltak.

A másik, nyilván tudatos döntés – a hely méretadottságai miatt – a külföldi résztvevők teljes hiánya, pedig annak idején részvételük rendkívül fontos és hasznos volt. Ugyancsak adottságbeli hiány, de a rendkívül lényeges szerepet betöltő installációk is hiányoznak, még fotó-dokumentációban sem jelennek meg.

KOZÓ Erzsébet: Falitextil

Erzsébet KOZÓ: Tapestry | 1982, szizál, szövött, 70x61 cm

Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

Mindezekről függetlenül a kiállítás remekül összerakott összefoglaló a Velemi Textilművészeti Alkotóműhely 1975 és 1983 közötti munkájáról. Cebula Anna, aki a gyűjtemény gazdája és a kiállítás kurátora volt, még olyan látványbeli finomságokra is figyelt, hogy a kiállítást elhagyva átlátásunk van a szemközti nagyteremre – a képtár állandó textilgyűjteményére –, ahol Gecser Lujza *Drapéria R-sorozat* című, szintén Velemben készült textilszobra látható.

FITZ Péter

művészettörténész

(*TéTT – Velem 1975–1983. Szombathelyi Képtár, Szombathely, 2022. október 20. – 2023. május 7. A Savaria Múzeumnak – a 3T (tiltott-türt-támogatott) korszakát, a '70-es éveket bemutató kiállításorozata részeként – a Velemi Textilművészeti Alkotóműhelyt bemutató tárlata.*)

Lapunk előző számaiban közöltük T. Doromby Mária megnyitóbeszédének szerkesztett változatát (*Múltidézés. Személyes visszatekintés a Velem 1975–1983 című kiállítás megnyitóján.* 2023/1, 30–33.), illetve Cebula Annának, a kiállítás kurátorának írását (*Kísérletezz! avagy Velem hívószava.* 2023/2, 25–31.).

A fotókat köszönjük a Szombathelyi Képtárnak.

Mindennapi Petőfink

KORTÁRS IPARMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK A KECSKEMÉTI CIFRAPALOTA PETŐFI-KIÁLLÍTÁSÁN

Petőfi költészete a kortárs képző- és iparművészetben címmel országos képző- és iparművészeti kiállítás nyílt 2022. november 19-én a kecskeméti Cifrapalotában. A Kecskeméti Katona József Múzeum által közzétett felhívás nyomán beérkezett nagyszámú alkotás közül a zsűri végül összesen 113 alkotó 123 művét, sorozatát javasolta kiállítani és a katalógusban megjelentetni. Az emlékévként (*Petőfi 200*) részeként megrendezett tárlatot – a felhívásunkban is deklaráltan – eredetileg hangsúlyozottan tartalmi alapúnak szántuk, ugyanis a Petőfi Sándor arcképét megjelenítő művekkel szemben ma is aránytalanul kevés a művészetének tartalmi oldalával, gondolataival, költői képeivel foglalkozó alkotás. Ezt az űrt szerettük volna e kiállítással – legalább jelképes

mértékben – betölteni, ahogy azt a több helyen is közzétett felhívásunkban is írtuk: „[...] *nem a »nemzeti költő« sokadik portréját várjuk – kivéve természetesen, ha a költő ábrázolása szerves része a mű »mondanivalójának« –, hanem arra kívánjuk ösztönözni kortárs művészeti életünk legjobbjait, hogy Petőfi költészetének tartalmi elemeiben (szerelem, boldogság keresése, hősi halál, nemzet, személyes szabadság, a költő feladatai, a vátesz felelőssége, a családi idill utáni vágy, a jók és a gonoszok harca, népmesei hagyományok, szülőföld, az emberiség gondjai stb.) mélyedjenek el, s annak hatása jelenjen meg, tükröződjön az újonnan – de egyes esetekben akár évtizedekkel korábban – született képző- és iparművészeti alkotásokban, teret adva a szubjektív értelmezéseknek, korunk vizuális nyelvezetének is.»*

PITTMANN Zsófia: Tíz forint | Zsófia PITTMANN: Ten forints | 2022, selyem, cianotípiá, 80x142 cm

Fotó: Kiss Béla

CAKÓ Ferenc (munkatársak: DÖVÉNYI Péter és MERTZ Lóránd): Petőfi. Filmrészlet

Ferenc CAKÓ (collaborators: Péter DÖVÉNYI and Lóránd MERTZ): Petőfi. Film frames | 1973, festményanimáció, 4'00"

Már az első jelentkezések során érzékelhető volt, majd a zsűrizés, illetve a rendezés során még inkább világossá vált számunkra, hogy a felhívásban körvonalazott elképzeléseink nem feltétlenül teljesültek maradéktalanul. Petőfi művészetének tartalmi részei, eszközei bizony sokszor háttérbe szorultak a költő kultikus alakjához, a magyar történelemben, művészetben betöltött szerepéhez képest, s a portrék is – a „tiltásunk” ellenére – szép számmal képviseltették magukat. Az utóbbira az egyik legszembetűnőbb példa Kántor József *A mindennapi Petőfink* (2022) című zászlója, melyen Petőfi Sándor *Fekete kenyér* (Szalkszentmárton, 1845. július 13–21.) című versének sorai mellett, vezérmotívumként a költőről fennmaradt egyetlen fénykép (Egressy Gábor dagerrotípiája, 1845) látható, megsokszorozva az év napjainak számát megközelítő mennyiségben, közepen

pedig nagyobb méretben kiemelve. A portré legmeglepőbb felbukkanása pedig Pittmann Zsófia (*Tíz forint*, 2022) nevéhez köthető, aki a rá oly jellemző technikával, cianotípiával rögzítette selyemre az 1947 és 1992 között használt papír tízforintost.

A jelenséget, mely a kiállításunk összképét is jelentősen befolyásolta, különösen Weöres Sándornak a költő születésének 150. évfordulóján feltett körkérdésre adott és sokat idézett válaszából kiemelt részlet foglalja össze frappánsan: „Petőfit saját szobra takarja el”. A tárlat egyik fődjása, Lisányi Endre is erre reflektált az *Egyperces performansz sorozat – Zarándoklat Kiskőrösre* című alkotásával. „A performansz a szubjektív és az önkényes értelmezési és ábrázolási rétegek sokasága alatt meghúzódó, »eredeti Petőfi«-kép keresését és az ahhoz való visszatérés fontosságát szimbolizálja. A zarándok

KNEISZ Eszter: „Busúlnak a virágok...” | Eszter KNEISZ: 'Flowers are Grieving...' | 2019, pamut, gyapjú, szövött, festett, 58x83 cm

Fotó: Kiss Béla

BALANYI Károly: Hírös város | Károly BALANYI: Famous Town | 2022, zománcozott acéllemez, 80x120 cm

Fotó: ifj. Gyergyádesz László

DAMÓ István: Bújócska az érzellemmel. Művészkönyv belső oldala (részlet) | István DAMÓ: Hide-and-seek with Emotion. Inner side of an artist's book (detail)
2000–2022, papír, PC-nyomat, a teljes oldalméret: 33,5x19 cm

ELEK Ágnes: Titokzatos „hajcsavarók” | Ágnes ELEK: Mysterious ‘Curlers’
2022, kézzel szövött lenvászon, műhaj, kézi hímzés, 20x20 cm (8 db 35x4 cm-es szalag)
Fotó: Elek Ágnes

a költő verseiből tájékozódva igyekszik elérni célját, miközben természetesen nem vonhatja ki magát a már meglévő Petőfi-megjelentések és -magyarázatok terhe alól, amit kénytelen magával cipelni, viszont figyelme kizárólag a költő verseire, azaz szellemi hagyatékára irányul.”¹

A kiállításon szereplő alkotások mintegy harminc százaléka sorolható e folyóirat tárgykörébe tartozó műfajok és technikák közé, s az előbbieket alapján nem meglepő módon, közülük több is a költő ikonikus alakjára, nemzetünk sorsával összefonódó életútjára koncentrált. Köztük van egy, a fél évszázaddal korábbi évforduló alkalmából készített festményanimáció is, mellyel Cakó Ferenc – a munkatársai Dövényi Péter és Mertz Lóránd voltak – nagydíjat nyert 1973 tavaszán a békéscsabai XX. Országos Amatőrfilm Fesztiválon. *„Hármunk elképzelése az volt, hogy lehetőleg költői, álomszerű, dinamikus, szimbolikus látványvilággal jelenítsük meg a költő és a szabadságharc világát.”* A film egy asztalhoz rögzített, háromlábú fényképészállványra szerelt, szuper 8-as kamerával készült. *„Ennek a felvételi technikának, ami nem egymásra tett celteken, fázisrajzolással készült, mint általában a korabeli rajzfilmek, hanem élőben a kamera*

alatt, óriási előnye volt az improvizálási lehetőség. Ezt a módszert alkalmazom ma is a homokanimációs filmjeim készítésekor. Ugyanakkor több helyen, előre megfestett, kivágott figurákkal, kollázs technikát is alkalmaztam.”

A helyszínből adódóan két alkotás is Petőfi Kecskeméthez kötődő élettrajzi mozzanataira hívja fel a figyelmet. A Varga Imre élőképekre is emlékeztető dobozképe (*Petőfi mint vándorszínész Kecskeméten*, 2022) többek között a költő 1843. március 23-i jutalomjátékára utal, melyben a bolond szerepét játszotta a *Lear királyban*. Balanyi Károly a szitazománc-technikával készült triptichonjával (*Hírös város, 2022*) pedig a településről írt legismertebb vers (*Hírös város az aafödön Kecskemét...*, Debrecen, 1844. január–február) sorait is idézve, valószínűleg egy évfordulós emléktábla vázlatát készítette el.

Ha ki kell emelnünk egy témakört, mely nagy hangsúlyt kapott a kiállításon, akkor az a szerelem, a boldogság keresése, és a házasság. A Petőfi szerelmi líráját feldolgozó alkotások közül az egyik legkülönlegesebb megoldás a Csabdiban élő Elek Ágneshez kapcsolódik. A *Titokzatos „hajcsavarók”* (2022) egy helyi legendára építve Petőfi egyik ifjúkori plátói szerelméhez, Csáfordi Tóth Rózához kapcsolódik, akivel 1839-ben Ostffyasszonyfán tartózkodva, Csöngén, a szomszéd faluban találkozott. *„Róza nem viszonzta ezt a szerelmet, de egyes elbeszélések szerint a hozzá intézett verseket úgy rejtette el, hogy ezeket a papírlapokat használta a haja göndörítéséhez. [...] Helyi fodrászokkal konzultáltam, akik megerősítettek abban, hogy ebben az időszakban nemcsak papírt, de »rongydarabokat« is használtak a haj göndörítéséhez. Így egy kézzel szőtt, régi lenvászon lepedőt használtam a hímzés alapjául, ami itt készült, helyben. Petőfi Rózának szánt egyik versét hímeztem a textilbe, fonalként pedig szőke haját használtam, mivel ez volt Róza eredeti hajszíne.”* Az alkotások többségének azonban *„az erdődi George Sand”*², azaz Szendrey Júlia a főszereplője, az a nő, akit hosszú időn át a Petőfi-kultusz jegyében minősítettek, s mondtak róla erkölcsi ítéletet. Damó István művészkönyve (*Bűjóska az érzelemmel*, 2000–2022) a megismerkedésük utáni *„kételyekkel és elbizonytalanodással teli időszakot”* dolgozta fel Petőfinek az 1846. szeptember 27-én, Szatmárban írt *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* című verse alapján. De a Júlia-versek közül természetesen az 1847. szeptember 8., azaz Petőfi Sándor és Szendrey Júlia házasságkötése után született *Szeptember végén* egy-egy gondolata köszön vissza legtöbbször. Pápai Livia húsz lapot számláló sorozatán (*„Szabadság, szerelem!”*, 2015), melyet hosszú éveken át fejlesztett Petőfire emlékező tollrajzaiból, továbbá a biedermeier kor tárgyairól és a 48-as emlékganyagról gyűjtött fotóiból, például a vers kézzel írott sorai is megjelennek. Mikáczó Alexandra kilenc fotóból álló

PÁPAI Livia: „Szabadság, szerelem!” I.
Livia PÁPAI: 'Freedom and Love' I
2015, papír, digitális nyomat, 68x54 cm

kompozíciója Petőfi „Ha eldobod egykor az özvegyi fátlyolt, / Fejfámra sötét lobogóul akaszd” soraira reflektál. „Egyrészt a fátlyolt eldobásának motívuma önmagában rendkívül szép és inspiratív vizuális kép. Másrészt különösen érdekes az, hogy Petőfi ezeket a sorokat, érezvén halála közelségét, feleségéhez, Szendrey Júliához írta, akit később, miután valóban »eldobta az özvegyi fátlyolt«, éppen azzal vádoltak, hogy továbblépett, és nem maradt hű a nemzet költőjének emlékéhez.” Zelenák Katalint (Szeptember végén, 2022) is megérintették az elégia műfajához illő szomorú gondolatok: „Ez a kollázsgrafika olyan elemeket, rekvizitumokat jelenít meg, melyek a Petőfi-kárpitomon is szerepeltek már. Az idő múlására utaló gyűrött fű, föld és természeti elemek, jelképek, apró tárgyak szerepelnek, melyeken keresztül nemcsak Petőfi szeretete elevenedik meg a hazájához, a magyar sorshoz, földhöz, szabadsághoz, hanem egyfajta átmeneti hangulat is a nyárból az ősze. Időrétegződés.” Bornemisza Rozi pedig ezúttal sem tagadta meg tipográfusi mivoltát: „Petőfi Sándor Szeptember végén című versét szinte mindenki kívülről

tudja. Úgy is rá lehet ismerni, ha csak a ritmusát skandálja az ember, anélkül, hogy egyetlen szót is kiejtenénk belőle. Ez adta az ötletet a vizuális megjelenítésre, erre készültek kísérleti munkák. Először azt vizsgáltam meg, hogy mennyire felismerhető a szöveg, ha csak a magánhangzók hiányoznak. Ábécésorrendben távolítottam el őket sorról sorra, helyettük minden betűt egy színnel helyettesítve. Majd ugyanezt a kísérletet végeztem el a mássalhangzókkal is. A vizuális látvány is igen izgalmasnak bizonyult. Próbáltam egyre kevesebb vizuális jellel ábrázolni a költeményt, és szerintem a legminimálisabból is rá lehet jönni, hogy milyen szöveget tartalmaz. Mivel nem betűről betűre haladva olvasunk, hanem többnyire az első és az utolsó betűt érzékeli az olvasás közben, a többit jórészt a tudatunk egészíti ki, ezért ez lehet az olvasási készségünk okozta, szemünk által is megtanult szókiegészítés, vagy csupán egyszerű versismeret? Ki tudja?”

Petőfi szerelmi lírájában fontos szerepet kapnak a természeti képek és a népművészeti ihletésű „virágnyelv”. Orient Enikő egy függőleges oszlopba komponálva, a virágszirmok mozgásával mutatja be többek között az emberi életszakaszokat, vagy éppen a lelkiállapotok pozitív-negatív váltakozásait. Kneisz Eszter „Busúlnak a virágok...” (2019) című – az Alföld népi hímzésvilágából merítő – művéhez tényszerű magyarázatot ad: „Petőfi csaknem 900 ránk maradt versében 291-szer fordul elő a virág szó, és több versének a címében is szerepel. Költészetében számtalan virágokkal teli metaforával találkozunk, költői megszemélyesítéseinak gyakori eszköze. Legtöbbször a virágot az elmúlással hozza kapcsolatba.”

Örömteli tény, hogy a Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálékhoz hasonlóan, ezúttal is eredményes volt a kecskeméti gyűjtemény gyarapítását célzó felhívásunk a részt vevő művészekhez, így a nekünk ajándékozott alkotásokból lehetőségünk van nyártól egy Petőfi-vándorkiállítás elindítására.

ifj. GYERGYÁDESZ László
művészettörténész,
a kiállítás kurátora

(Petőfi költészete a kortárs képző- és iparművészetben.
Kecskeméti Katona József Múzeum – Cifrapalota, Kecskemét, 2022. november 19. – 2023. június 11.)

1. Ahogy azt korábban, a Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálékon bevezettük, ezúttal is arra kértük a művészeket, hogy alkotásukat – elsősorban tematikai szempontból – saját szavaikkal világítsák meg a jelen és a jövő kutatói számára. Amennyiben azt külön nem jelezzük, ezekből az „önműleírásokból” idézünk a későbbiekben is.
2. Ady Endre: Petőfi nem alkszik IV. Renaissance, (I. évf.) 1910/6, 509. és 512.

BOHUS Áron: Múlt, jelen, jövő, Petőfi 200
Áron BOHUS: Past, present, future, Petőfi 200
2022, fa, fém, textil, 15x15 cm
Fotó: Kiss Béla

Ötvenéves a łódźi textiltriennálé

GONDOLATOK A 17. TRIENNÁLÉ KAPCSÁN

Immáron tizenhetedik alkalommal rendezték meg Lengyelországban, Łódź városában, a Központi Textil-múzeumban (Centralne Muzeum Włókiennictwa) a Nemzetközi Textiltriennálét. A rendezvénysorozat első kiállítását 1972-ben még csak országosnak hirdették meg, ám a szervezők már akkor is reménykedtek abban, hogy sikerülni fog a triennálét nemzetközivé szélesíteni – aminek hangot is adtak a kiállítás katalógusában.

Visszatekintve elmondható, hogy míg Magyarországon a szombathelyi textilbiennálék elindítójának a budapesti Ernst Múzeumban 1968-ban megrendezett *Textil falikép*

'68 című tárlatot tartjuk, addig Lengyelországban hasonló szerepet töltötték be Magdalena Abakanowicznak a Galeria Kordegardában (Varsó), valamint Jolanta Owidzkának a Zachętában (Varsó) 1960-ban megrendezett egyéni tárlatai. A szövet ugyanis akkor először nem az iparművészeti tárgyakat jellemző médium szerepét töltötte be, nem a festészet, a szobrászat vagy a grafika „kistestvére” volt, hanem hivatalosan is bekerült a grand art művészetek csoportjába, egyben az ezt a médiumot választó művészeknek már nem kellett aggódniuk a szövet haszonelvű funkciója miatt. Szabadságot és új perspektívát nyertek.

Jennifer SMITH-WINDSOR: Biztonsági takaró: Ausztrália
Jennifer SMITH-WINDSOR: Security Blanket: Australia
2021, gyapjútakaró, rayoncérna, kézi hímzés, 208x136 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

Gudrun BARTENBERGER-GEYER: AG
2021, használt ruha, textilanyagok és csipkék saját kollekcióból,
kézzel készített filc, üvegszál, szalagok, varrás, hímzés, nemezelés,
konstruálás, dekonstruálás, 150 x ø 220 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

Anna DROZD-TUTAJ: Az elem hatalma | Anna DROZD-TUTAJ: The Power of the Element | 2019, pamut, fém, horgolás, 300 x ø 200 cm

Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

Nem sokkal ezután a fent említett két lengyel művész meghívást kapott, hogy vegyen részt 1962-ben az első nemzetközi kárpitbiennálén Lausanne-ban. Az úgynevezett keleti blokkból érkező művészekre egyből felfigyeltek: mivel a kiállításon – a megszokott francia kárpitokhoz képest – váratlanul durva szövetekkel jelentek

meg. Ezt az újfajta szemléletet és megjelenést a díjakat adományozó zsűri is honorálta, mivel a kiállított munkák drámaiak és nagyon kifejezők voltak.

Innen datálható tehát a lengyel textilművészet legújabb kori története. Az 1972-ben elindított háromévenkénti seregszemlét Łódźban azóta is megrendezik (az 1984-es év

kivételével, amikor a politikai helyzetre való tekintettel egy évvel eltolták a nemzetközi megmérettetést). A lengyelek által rendezett kiállításokon az elmúlt ötven év alatt több mint kétezer résztvevő fordult meg a világ több mint hatvan országából, mind az öt kontinensről. Magyarország mind a tizenhétszer jelen volt, és művészeink több ízben is díjakkal térhettek haza. Elsőnek Droppa Judit kapott bronz fokozatú díjat a 3. Nemzetközi Textiltrennálnél (1978) *Áttetszés* című alkotásával, majd őt követte a 11. Nemzetközi Textiltrennálnél (2004) Lévai Nóra, aki ezüst fokozatot kapott a *Most következik a nehéz rész* című munkájáért. Kimagasló teljesítményükért a zsűri a továbbiakban 2007-ben Katona Szabó Erzsébetet, 2010-ben T. Doromby Máriát, 2013-ban Polgár Csabát, majd 2016-ban Fóris Katalint részesítette oklevélben.

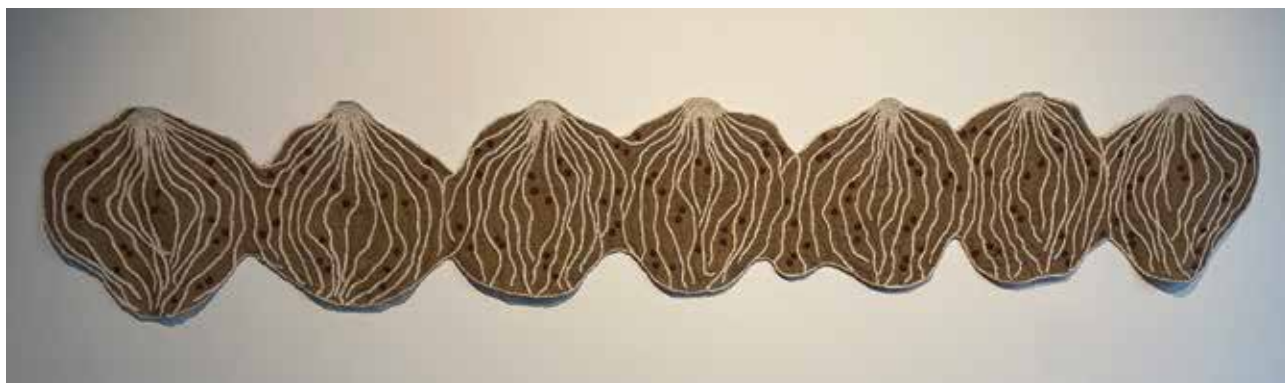
KISS Katalin: Átkelő | Katalin KISS: Passage
2021, filc, selyem, organza, cérna, hímzés, applikáció, 150x202 cm
Fotó: Olajos Ilka

A textiltrennálék életében az 1985-ös évet mindenképpen ki kell emelni, mivel az 5. Nemzetközi Textiltrennálnél vezették be először azt, hogy a beadott munkáknak vagy textilhez használatos alapanyagokból kell

készülniük, vagy technikájukban kell utalniuk a szövésre. Korábban mindkét kritériumnak együttesen meg kellett felelni. Ennek az újításnak köszönhetően a művészek előtt további lehetőségek nyíltak meg, további anyagok bevonása lett elfogadott, további – akár egyéni technikákat is „bevetettek” mondanivalójuk kifejezésére. Mindez többek között annak is volt köszönhető, hogy a triennálé szervezésének jogát a minisztérium teljes mértékben átvendte a Łódźi Központi Textilmúzeumnak.

Másik fordulópontként kell megemlíteni a 2019-es 16. textiltrennálét, amikor is az új vezetésnek köszönhetően a különböző országok nemzeti konzulensei által javasolt (országokként megszabott számú, Magyarország esetében három) művész helyett nyílt pályázaton lehetett jelentkezni a lengyel triennáléra, hasonlóan a szombathelyi tárlathoz.

A 17. Nemzetközi Textiltrennáléra több mint félezer pályázat érkezett, amiből a nemzetközi zsűri 25 országból 56 munkát válogatott be a kiállításra. A katalógus előszavában érdekes megállapítást tett Marta Kowalewska – a kiállítás kurátora ugyanis arról polemizált, hogy a nyugati ember hajlamos az eseményeket lineáris folyamatként kezelni, azaz hogy mindig valami tovább és tovább alakul, folytatódik és előrehalad, míg a kelet embere körforgásként nézi és érzékeli a világot, melyben minden ismétlődik: kataklizmák, háborúk, békeidőszakok, jólét. Ezzel a tézissel teljesen egyet lehet érteni, és szomorúan meg lehet jegyezni, hogy az elmúlt három év a legutóbbi triennálé óta nem telt gondtalanul. Így nem csoda, hogy a művészi szövet által ma megszólaló témák – akár csak a 2021-es VII. Nemzetközi Textilművészeti Triennálén Szombathelyen – olyan elemi kérdéseket érintenek, mint a biztonság, a béke, az identitásvédelem és identitásteremtés, a világban elfoglalt hely meghatározása, a legközelebbi környezettel való kapcsolat. A szövet azon alapvető funkciói, mint a test takarása, a kötszerek létrehozása, az infrastruktúra és a menedékformák kiépítése különösen fontosak az ökológiai és a gazdasági válságok, illetve a háborúk idején. A 17. Nemzetközi Textiltrennálé hívószava,

Adriana ANTIDIN: Az erdő internetje | Adriana ANTIDIN: The Internet of the Forests | 2021, juta, természetes juta zsinór, horgolás, kézi varrás, 48x300x4 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

témája is szorosan ehhez kapcsolódott: *Összefabalyodott (összekuszálódott) állapot (Stan splatany / Entangled State)*, mely arra a szövevényes állapotra utal, amiben élünk. A mindennapjainkat átható nyugtalanságra, mely a csontunk velejéig hatol, akár a hideg sarkvidéki szél. Marta Kowalewska kurátor asszony a katalógus bevezetőjében egy külön fejezetben taglalta *Az új jelent* is, ahol kifejti azt, hogy ebben a pandémiától sújtott világban mi is a múzeumok szerepe, hogy lehet működni, hogyan kell megszólítani a közönséget, milyen módszerrel lehet eljutni a látogatókhoz online, hogy lehet egyáltalán létezni, egzisztálni, ha a múzeum tereiben nem mozognak a hús-vér emberek. A reális világból belecsöppentünk, bele lettünk kényszerítve az online világba. És bár természetesen sokat tanultunk egymástól, sok új tapasztalatot szereztünk így is, ez mégsem helyettesíti a fizikai találkozásokat, hiszen egy múzeumban nemcsak műtárgyakat nézünk, főleg ha az kortárs munkákat mutat be, hanem itt találkozhatunk az alkotókkal is (hiszen kortársak), és találkozhatunk egymással is, mert egy-egy megnyitó mindig társadalmi esemény is.

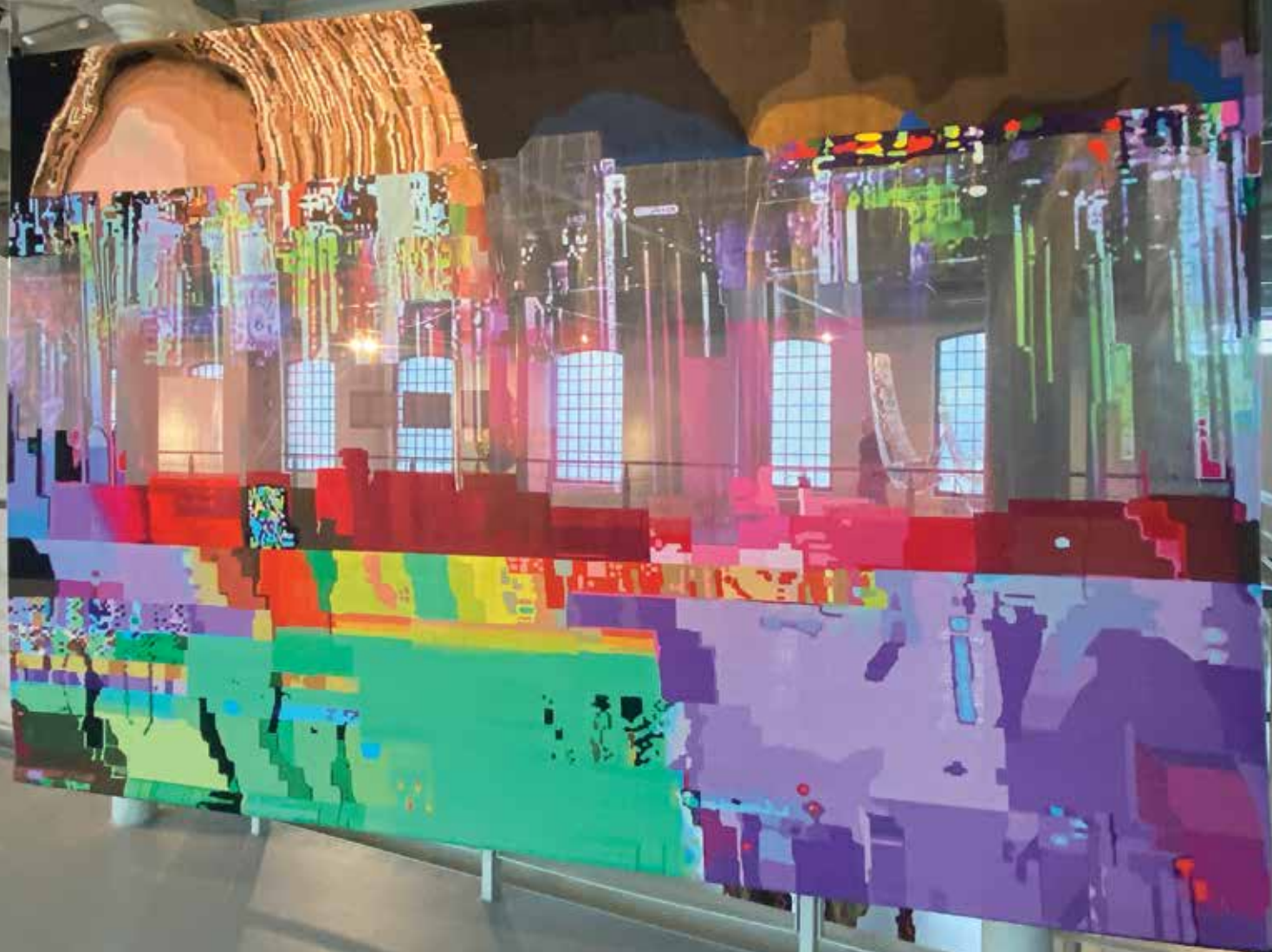
A következő kérdés, amiről írt, *Az eseményciklusok* témája volt. Felvázolta mindazt, ami az ismétlődő, ciklikus rendezvényekre jellemző, ugyanis ezek a seregszemlék azok, amik – utalva a textiltriennáléra – több mint ötven év óta helyszínt jelentenek, teret adnak a megmérettetéseknek, a kölcsönös diskurzusoknak. Szombathely is ilyen hely, amely a kultúra világatlaszán a textilművészet helyét jelöli immáron több mint ötven éve rendületlenül.

Marta Kowalewska kifejtette továbbá a triennálé hívószavának jelentését is: az összefabalyodás állapotát, melyben a szövés mint olyan elsődlegesen szerepet játszik.

Visszatérve magukhoz a műtárgyakhoz: a kiállítótérbe belépve egyből feltűnt, hogy a művek az általuk megszólaltatott kérdések alapján lettek csoportosítva, ezáltal fogódzót is kaptunk hozzájuk. A múzeum négy szintjén megrendezett kiállítás négy fő témakört emelt ki a művészek által használt vizuális szókincs, a többretegű, teremtett világ-élmény alapján: civilizáltság, jelen helyzetek, vissza a gyökerekhez, valamint valóságunk horizontja.

KUBOTA Shigeo: Ragyogás a színes erdőben | KUBOTA Shigeo: Shine in the Color Forest | 2021, rámia, jutazsinór, szövés, varrás, 170x225x15 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadviga

Katja FELLE: Állítsd le – Varrj – Indítsd újra | Katja FELLE: Stop – Sew – Reset | 2021, stramincérna, pamutcérna, gobelinöltés, hímzés, 200x300 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

Személy szerint a triennálén prezentált munkákat három nagy csoportba sorolom. Az elsőbe azok tartoznak, amelyek a nem oly' távoli múltunkkal és annak történéseivel vannak összefüggésben: a pandémia, valamint a világban dúló igazságtalan háborúk témáira reflektálnak. Ilyen például Jennifer Smith-Windsor kanadai művésznő *Biztonsági takaró: Ausztrália* című munkája, ami egy terítőkkal díszített második világháborús pokróc. A mű egyrészről az egyén állami megvédéséről szól – a világjárvánnyal, a háborúkkal szemben –, másrészről pedig az otthon, a család egységéről és védelmi szerepéről, melynek kifejezői a kézzel horgolt csipketerítők. Hasonló elgondolású Gudrun Bartenberger-Geyer osztrák művész *AG* című műve. Ez egy abroncsos, nagyon mutatós, akár báli ruhának is beillő munka, amin a szoknya alsó részén van egy kör alakú nyílás, ez által úgy néz ki, mint egy sátor, ahová bemenekülhetünk. Az alkotás a művész családja és barátai által több generáción át viselt fehér öltözkedések darabokból van összeállítva. Ruha, mely a

testet megvédi, és ruha, melynek részeibe a felmenőink is öltöztek; ennek okán tele van pozitív töltettel. Szintén szép példája az otthon melegének és biztonságának a csipketerítőkkel készült kúp alakú óriási tértextil, melyet a lengyel Anna Drozd-Tutaj készített. A csipke, mely annak ellenére, hogy pókháló finomságú, mégis védelmező, akár csak a család. Szintén az otthon, az élet és a család által nyújtott biztonságról szól Alexandra Neacșu román alkotó munkája, melynek a *Kötődés* címet adta. A mű két falitextil képből áll, melyeken egy-egy hosszú hajú női portré látható. Az alkotás merituma abban rejlik, hogy a két női alak haja varkocsba van fonva, és az összeköti őket egymással. A mű az anya-lánya kapcsolat himnusza, a család által nyújtott biztonság képe, ahol a varkocs mint egy köldökszínór összeköti a családtagokat. A keleti hiedelmek szerint a szülők a gyermekeik hajában élnek tovább. Mint tudjuk, ez nincs is olyan messze az igazságtól, hiszen elődeink DNS-e bennünk van. Szintén ebbe a csoportba sorolható Kiss Katalin Ferenczy Noémi-

díjas művésznő *Átkelő* című hímzett, applikált munkája, amelyen az alkotó elmondása szerint a víztükör mint a művészettörténet kimeríthetetlen témája jelenik meg, a felfordított csónakok pedig ellentétet képeznek ebben az idilli tájban. Így a látszólagos nyugalom drámaisággal párosul, béke és kataklizma egyszerre van jelen.

A kiállításon belül a másik csoportba tartoznak azok az alkotások, melyek a földünkre irányulnak, az ökológiára, a bolygónk megmentésére, a vészharang megkongtatására, hogy tennünk kell valamit, össze kell fognunk annak érdekében, hogy a jövő generációinak is legyen itt biztosítva a létezés. Ennek egy nagyon meleg hangvételű példája Adriana Antidin argentin művész jutából készült alkotása, melynek címe: *Az erdő internetje*. A mű az erdőben lévő növényzet gyökereinek összekapcsolódásáról és az azokon át közvetített információkról szól. Ennél az alkotásnál is világosan látszik, hogy milyen fontos az összefogás, ami a kommunikáción és kölcsönösségen alapul. Kubota Shigeo (Kubota Sigeo) japán művészt is az erdő inspirálta a maga

nyugalmaival, hangjaival – így a *Ragyogás a színes erdőben* című tértextil munkájában igyekezett az erdő szerkezetét, ágainak-bogainak összefonódását bemutatni, és egyben felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy mindez milyen törekény, és mennyire könnyű a természetet tönkretenni. A japán Yashiro Reiko (Jasiro Reiko) *A tenger ajándéka* című térkompozíciójában a katasztrofális klimatikus helyzet kapcsán arra hívja fel a nézők figyelmét, hogy a tengerben élő növények milyen nagy mértékben járulnak hozzá a szén-dioxid-kibocsátás nivellálásához.

A harmadik szegmensbe azokat a munkákat klasszifikáltam, melyekben generációs problémákat, az egymástól való elidegenedést, valamint a virtuális világban való létezést és az ebből gyakorta egyenesen következő kollektív közönyt dolgozzák fel a művészek. A szlovén Katja Felle *Állítsd le – Varrj – Indítsd újra* című (a triennálén bronzmedállal kitüntetett) szövött munkája azt a pillanatot örökíti meg, amikor a számítógép meghibásodása miatt probléma keletkezik a gyárban egy

Alexandra NEACȘU: *Kötődés* | Alexandra NEACȘU: *Bond* | 2019, pamut, vegyes technika, 86x48x5 cm képenként

Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

leszövendő textíliánál. Ez a „hiba” több síkon van kifejtve: a modern korunk által kínált könnyebb és gyorsabb munkának köszönhetően háttérbe kerül a kézművesség, mely időigényes. A másik aspektus az, hogy a technika vívmányainak az elsajátítása az idősebb generációnak nehezebbre esik, így generációs szakadás észlelhető a fiatalok és idősek között. Utolsóként egy nagyon drámai munkát említenék meg, melyet a dél-koreai June Lee készített el apró emberfigurákból, amiket különböző színű szálakkal vont be. Az alkotásnak a *Szemlélődők* címet adta, és azt a jelenséget dolgozza fel, amikor a tömegek szeme láttára történik erőszak, de senki sem reagál. A munkában felsorakoztatott színes figurák egy részének a keze hátra van kötve, ezzel azt jelezve, hogy „nincs kezem, hogy segíthetnék rajtad”, míg a többi figura ölbe tett kézzel áll, aminek pedig az a jelentése, hogy „nem tartozik rám, ami veled történik”. A művész a koreai iskolákban történt bántalmazásokra, a terjedő erőszakos viselkedésre hívja fel a figyelmet, amik következtében az áldozatok aztán sokszor öngyilkosságba menekülnek. A passzivitás és a közöny, ezek az elfogadhatatlan emberi tulajdonságok jelennek meg a műben.

A 17. Nemzetközi Textiltriennálé ezúttal sem maradt kísérőrendezvény nélkül. Az *Autonóm Textilek Országos Kiállítása* (*Zmęczenie Materiału. Ogólnopolska Wystawa Tkaniny Unikatowej / Material Fatigue. The National*

Exhibition of Polish Tapestry) a múzeum falai között, valamint az YTAT (*Triennale Tkaniny Młodych / Young Textile Art Triennial*) fiatal alkotókat felsorakoztató nemzetközi kiállítás a Strzemiński Képzőművészeti Akadémián tette gazdagabbá a textilről formálható képet.

June LEE: *Szemlélődők* | June LEE: *Bystander* | 2019, cérna gyantaalapon, körbetekerés, feltekerés, a figurák mérete: 24x5x4 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

YASHIRO Reiko: *A tenger ajándéka* | YASHIRO Reiko: *Present from the Sea* 2021, tépett törölköződarabkák, szövés, festés, 300x200x200 cm
Fotó: Cebula Katalin Jadwiga

A 17. Nemzetközi Textiltriennálén látható munkák létrehozásakor az alkotók mind az anyagot, mind pedig a technikákat illetően széles skálával dolgoztak. Tradíció és kísérlet párban jelentkezik most is. Zárszóként elmondható, hogy a 2022-es évben jubileumát ünneplő ciklikus rendezvénysorozat ismét széles képet adott a világban zajló eseményeknek művészek által történő feldolgozásáról, magyarázatáról, a problémák orvoslására tett javaslatokról. Bízunk abban, hogy a soron következő textiltriennálának a világ történései tükrében optimistább lesz a hangvétele.

CEBULA Anna
művészettörténész

(17. Międzynarodowe Triennale Tkaniny / 17th International Triennial of Tapestry. Centralne Muzeum Włókiennictwa, Łódź, Lengyelország, 2022. október 8. – 2023. április 15.)

A fotókat köszönjük a szerzőnek és Cebula Katalin Jadwigának.

Időutazás

A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ NÉZŐTÉRI NAGYCSILLÁRJÁNAK HELYREÁLLÍTÁSA

Tizenkét méteres magasság, négy méteres átmérő, két és fél tonnás súly – az Operaház eredeti nézőtéri nagycsillárját már méreteinél fogva is lehetetlen volna a B32 Galéria alagsori kiállítóterében eredetiben bemutatni. Itt nyílt meg Oláh Sándor ötvös iparművész kiállítása, aki ezúttal nem saját munkáit tette közszemlére, hanem ennek a monumentális alkotásnak a helyreállítását tárta lépésről lépésre a közönség elé. Ezt az egyedülálló restaurálást az *Időutazás* című kiállítás látogatója számos fotón, videón követhette nyomon. A dokumentáció mellett a készítés különböző fázisait illusztráló öntvények, alkatrészek és egy eredeti mintára készült kar is képet adtak a feladat nagyságáról. Ezek tömegét, több mint négyezer öntött, fémnyomott, hajlított, esztergált, csavart sárgaréz és acélelemet kellett elkészíteni és összeállítani 2021 és 2022. március idusa – az Operaház újraindítása – között.

A kiállítás első felében – Zsila Sándor és Jókúti György, valamint Tóth Mátyás fotói jóvoltából – tablókon követhettük végig a monumentális csillár bontását, a műhelymunkák sokféleségét és az összeszerelés fázisát. Egy ekkora alkotás esetében már maga a hozzáférés, mozgatás, szétszerelés is kihívást jelentett.

A kiállítás második fele Zsila Sándor művészi fotóival mutatta be az elkészült, nézőterre visszakerült, helyreállított csillárt, amelyet az egyszerű operalátogató ilyen közléről soha nem láthatna. A kiállítóter közepén tizenkét monitoron futó, látványos videók hozták ugyancsak érzékelhető közelségbe az Operaházat és a helyreállításban közreműködőket.

A nagycsillár restaurálási-rekonstrukciós terve Magyar Éva ötvösművész, Nagy Melinda restaurátorművész, Rékasy Bálint fémműves iparművész és dr. Timár Lőrinc építész-mérnök, régész munkája volt. A kiviteli rajzok elkészítése és a megvalósítás Oláh Sándorra várt.

Az ötvösművész alkotói fantáziája helyett ezúttal a fémmegmunkálás minden területére kiterjedő technikai tudását, tapasztalatát, munkaszervező készségét és elképesztő precizitását vetette latba. Minden egyes darabot azonosítószámmal kellett ellátni, a felületeket

megtisztítani, konzerválni, a pótlásokat elkészíteni, az összeszerelést a villamos szerelvényezés fázisaival összehangolni, és így tovább. Összehasonlításként: az Opera építésének idején az ép, új csillárt is egy hónapig – 1884. augusztus közepétől szeptember közepéig – szerelték össze alkatrészeiből.

A restaurálás igazi művészi alázatot kíván, a restaurátortika kötelez az eredeti műtárgy tiszteletben tartására, szoros kötöttségekkel jár. Másfajta, de nem kisebb kihívás ez, mint egy alkotói folyamat, mégis, Oláh Sándor

Az Operaház nagycsillárjának restaurálási folyamatát illusztráló tervek, pótoló öntvények, munkaeszközök | Plans illustrating the process of restoring the great chandelier of the Opera House, recast elements, working tools
Fotó: Oláh Sándor

YBL Miklós: Operaház, Csillárterv. Blatt No. 13 | Miklós YBL: Opera House, design for a chandelier. Sheet No. 13
 1883, pausz kasírozva, ceruza, akvarell, 84x58 cm (BTM Kiscelli Múzeum Építészeti és Épületelem-gyűjtemény, ltsz.: 76.312)
 Fotó: BTM Kiscelli Múzeum

A Magyar Állami Operaház nézőtéri nagycsillárja restaurálás közben. Terv: YBL Miklós. Restaurálás: OLÁH Sándor ötvösművész
The great chandelier of the Hungarian State Opera House being restored. Design: Miklós YBL. Restorer: goldsmith Sándor OLÁH
Fotó: Zsila Sándor

A Magyar Állami Operaház nézőtéri nagycsillárja restaurálás után | The great chandelier of the Hungarian State Opera after restoration

Fotó: Zsila Sándor

OLÁH Sándor ötvösművész az Operaház nagycsillárjának restaurálása közben

Goldsmith Sándor OLÁH at work on the restoration of the great chandelier of the Opera House

Fotó: Zsila Sándor

– aki végzett már hasonlót, például nem is messze az Operaháztól, a Párisi Nagy Áruház épületében – szemmel láthatóan igazi élményt, örömet talált benne.

A kiállítás címe akár Találkozások is lehetne. Ez derült ki az ötvösművész megnyitón mondott szavaiból, aki ebből a szerteágazó munkafolyamatból éppen a sokféle, a közös célért együttműködő kollégákat, segítőket emelte ki.

A kiállítás címe mégis *Időutazás* lett. Hiszen az igazi főszereplő ez az Ybl Miklós tervei alapján 1884-ben készült monumentális sárgaréz alkotás, amely az ország legnagyobb egybefüggő, 150 négyzetméteres falképét, Lotz Károlynak az Olümposzt idéző mennyezeti festményét (*Zene apoteózisa*) világítja meg. (A 19. századi gépészeti elemek közül ma már csak az a kézi csörlő üzemel a csillárpadráson, amelynek segítségével a csillár leengedhető a földszinti nézőtéri székekig.)

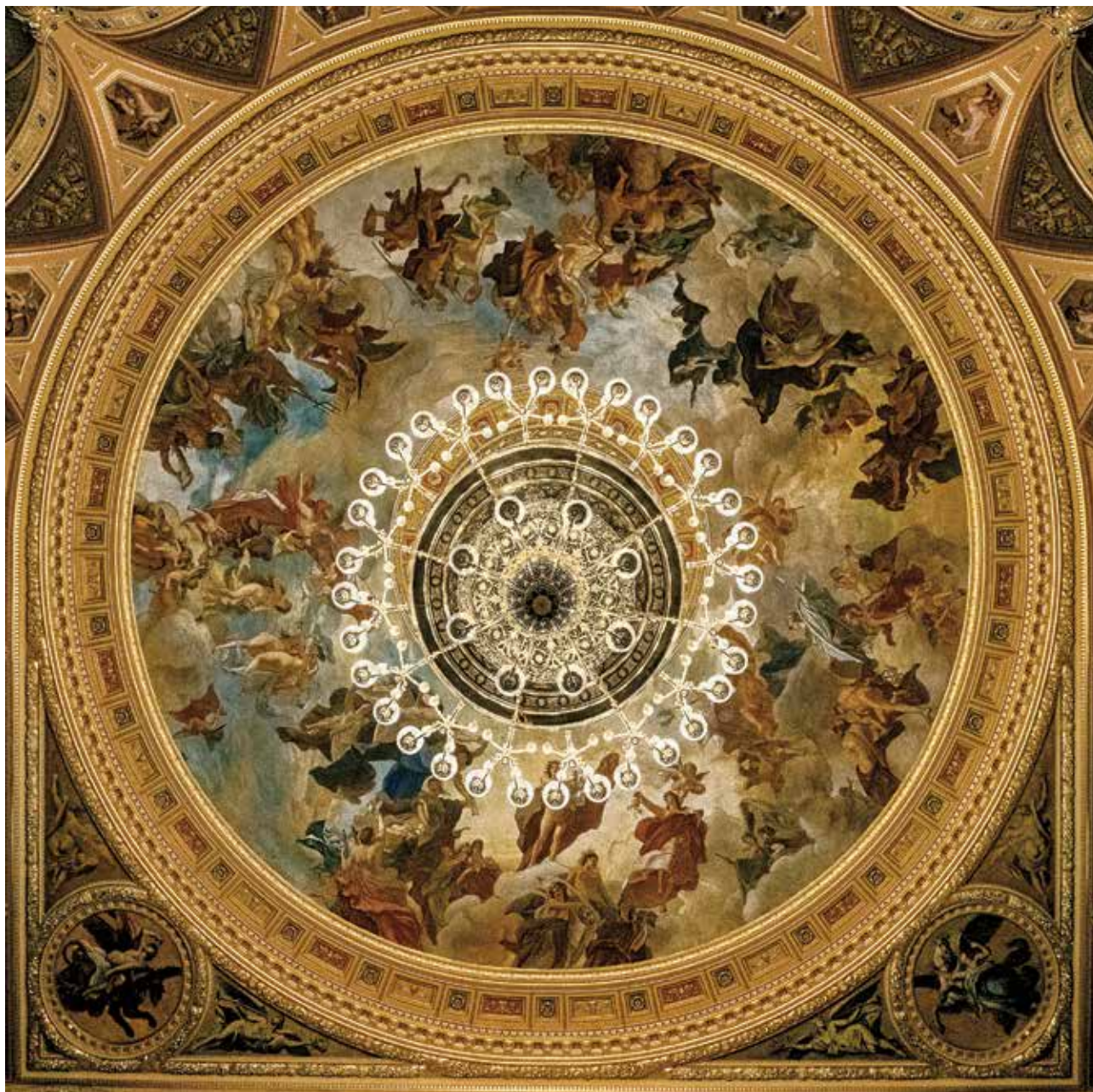
A Sugárúton megépült Magyar Királyi Operaház – a Nemzeti Színház operai szakágának önállósulásaként – 1884. szeptember 27-én tartotta meg a király jelenlétében nyitóelőadását. Az új dalszínház minden tekintetben – látványban és modern színpadtechnikában – túlszárnyalta prózai riválisát.

A kevés kritika – szűk elhelyezkedésén kívül – szinte csak a világítása miatt érte az Operaházat, villanyt ugyanis csak a színpadi effektusokra használtak. Világításra mindenhol másutt a gáz sárga lángja szolgált. Pedig a villanyvilágítás a színházakban ekkor már korszerűbbnek és biztonságosabbnak is számított, mint a fülledt meleggel járó, egyenetlen fényt adó, komoly szellőztetést, levegőcserét kívánó, tűzveszélyes – számtalan balesetet okozó – gázvilágítás. Ferenc József rá is kérdezett erre, amikor 1884. május 19-én meglátogatta az építkezést. A gázvilágításnak azonban igen prózai oka volt: a teljes villanyvilágítás majdnem 400 ezer forinttal növelte volna meg a költségeket, ezért maradt a gázláng.

Az Operaház építkezésén döntő többségében magyar iparosok működtek közre. Egy 3200 kilós öntött sárgaréz csillár készítésére azonban még nem volt fölkészülve a honi ipar. Azt 12 ezer forintért Mainzból szállították. A csillár 500 izzóját egy villamos készülék egyszerre borította lángba. Légszeszeselosztókon, csapokkal szabályozták a gáz mennyiségét. Az előadások alatt „takaréklángra” volt állítva, így a nézők félhomályban ülve nézték az előadást. A csillár a nagy hősugárzás miatt így is a mainál három méterrel lejjebb lógott.

A Magyar Állami Operaház nézőtéri nagycsillárjának restaurált elemei
Restored elements of the great chandelier of the Hungarian State Opera
Fotó: Zsila Sándor

LOTZ Károly: Zene apoteózisa (1884). Az Operaház nézőtéri mennyezetképe a csillárral

Károly LOTZ: The apotheosis of Music (1884). Ceiling fresco of the Opera House auditorium with the great chandelier

Fotó: Zsila Sándor

Az Operaházban 1895-ben építették ki az elektromos hálózatot. A lámpatesteket és csillárokat átszerelték, a nézőtéri nagycsillár is villamos izzókat, új búrákat kapott. A régi gázcsöveket azonban csak a 100. évfordulóra, 1984-re befejezett épületrekonstrukció során szerelték ki, kilenc mászával csökkentve a csillár súlyát. (Akkor Tatár Jenő ötvös végezte a helyreállítást.) Ezúttal azonban bonyolultabb volt a feladat, hiszen a koncepció szerint az eredeti, 1895 előtti, felfelé álló karokkal világító gázcsillár fényhatását szerették volna felidézni.

Azt, hogy ez a helyreállítási munka Oláh Sándor számára nem egyszerű technikai kihívás volt, hanem

mély, személyes, emocionális kapcsolattá vált, az Eke Angéla színművésznővel a megnyitó közönsége számára előadott, költői performance-a is igazolta.

PANDUR Ildikó
művészettörténész

(Időutazás. A Magyar Állami Operaház központi csillárjának restaurálási és rekonstrukciós munkálatai. B32 Galéria és Kultúrtér – Trezor Galéria, Budapest, 2023. március 17. – április 14.)

Egy cári szerető portréja

KÜLÖNLEGESSÉG AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL

A múzeum gyűjteményében a miniatűr képmások szép számmal képviseltetik magukat. A közel 200 darab között különböző technikákkal előállított tárgyakat csodálhatunk meg. A rajtuk szereplő portrék több alkalommal kerülhettek szelencére, órára, sőt akár még szoborcsoport-kompozícióra is. Alapjuk lehet pergamen, papír, fa, fém, porcelán, és elefántcsont is. A műfaj ugyan a 16. században jött létre, de a 18. században és főképp a napóleoni háborúk időszakában élte fénykorát. Készítőik nemegyszer koruk híres festői voltak, és akad köztük olyan is, aki kifejezetten erre a műfajra specializálódott. Egy-egy darab elkészítésében akár több mester is részt vehetett, hiszen a festő mellett a keretező, porcelánöntő vagy ötvös

munkájára is szükség volt. A gyűjtemény agnoszkálása folyamatban van, hiszen több darab esetében vagy a készítő, vagy az ábrázolt személy ismeretlen. A következő tiszti portré azonosításának menetét ismertetjük, amiben a rajta lévő rendjelek is segítettek.

A fiatal férfi az orosz cári sereg tiszti egyenruháját, méghozzá lovastábornagyi egyenruhát hord.¹ Mellén két rendjel csillaga látható, lent a porosz Fekete Sas rend, felette pedig az orosz Szent András-rend csillagai. Miután a kitüntetések és rendjelek viselésének előírásából ismeretes, hogy mindig a hazai rendjel van felül, ez alátámasztja, hogy a portrén valóban orosz nemzetiségű személyt ábrázoltak.²

Feltehetőleg Anton Friedrich KOENIG: Zakhar Grigorijevics Csernyiszov cári tiszti, tábornagy portréja

Presumably Anton Friedrich KOENIG: Portrait of field marshal Zakhar Grigoryevich Chernyshev, officer of the Tsar

Akvarell, elefántcsont, aranyozott bronzkeret, méret kerettel: 7,5x6,5 cm, jelzés nélkül (Iparművészeti Múzeum, Budapest, ltsz.: IM 51.15.1)

Fotó: Regős Benedek / Iparművészeti Múzeum

A gyűjteményben eredetileg a Festetics-anyagból származó, ismeretlen cári tiszt portréjaként volt nyilvántartva.³ Mivel az ábrázolt személy a 18. században használatos fehér parókát viseli, feltételezhető volt, hogy ebben a században élt, illetve ebben az időben készült a kép. A képet eddig még nem sikerült a múzeum munkatársainak meghatározni. Koroknay Éva, aki többször is foglalkozott a szelencékkel, illetve miniatűrportrékkal, csak rendjeles férfi mellképeként említi, orosz, 18. század végi mestertől.⁴

Alexander ROSLIN: Zakhar Grigorijevics Csernyiszov portréja
Alexander ROSLIN: Portrait of Zakhar Grigoryevich Chernyshev
1776–1777, olaj, vászon, 142x116 cm (Ermitázs, Szentpétervár,
ltsz.: ГЭ-7624)
Forrás: upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Tschernyschew_Zachar2.jpg

Az azonosításhoz felvetődött a rendjeli listák segítségül hívása, mivel ezt a két rendet a 18. század során nem sűrűn kapta meg egyazon személy. Először is nagy segítséget nyújtott az orosz Apostoli Szent András-rend listája. Végignézve a rend alapításától a kitüntetettek neveit, azt feltételeztük, hogy nem a cári család tagja az illető tábornagy. Ez valamelyest szűkítette a kört, ahogy az is, hogy lovastábornokról lévén szó, nem a gyalogos alakulatoknál és nem is civilt kellett keresni, valamint magas rangfokozattal rendelkezett. A listákat áttekintve kiderült, hogy az 1750-es évekig nagyon kevesen kapták meg egyszerre az orosz Szent András-rendet és a porosz

Fekete Sas rendet együttesen. Ennek oka nyilvánvalóan a jól ismert orosz–porosz hadi ellentét volt. Minthogy azokról a személyekről, akik e két rendjel együttes tulajdonosai voltak, kivétel nélkül fellelhető portré az orosz adatbázisokban, és az ábrázoltak egyáltalán nem hasonlítanak beazonosítandó darabunkra, kizárhattuk a múzeum miniatűrjével való azonosságukat. A két rend együttes előfordulása kitüntetett személyeken a hétéves, 1756 és 1763 között zajló háború időszakában növekedett meg. Több felvetődő nevet ki kellett zárunk az arcok egyértelmű különbözősége miatt. Itt a *II. Katalin korszakának lovasai főcíme* alatt, az *Orosz Korona Polgárai* listán ötödikként szerepel Zakhar Grigorijevics Csernyiszov (1722–1784) gróf, tábornok neve.⁵ Eszerint a tábornok 1762. szeptember 22-én kapta meg a Szent András-rendet. Az orosz adatbázis portrét is közöl róla, ugyan idősebb korában, de a fő arcvonások egyértelműen megegyeznek.

A nagy méretű képet a korszak legkiválóbb svéd arcképfestője, Alexander Roslin (1718–1793) festette 1776–1777-ben, mikor Párizsból Oroszországba utazott II. (Nagy) Katalin udvarába, ahol is számos portrét készített,⁶ köztük Zakhar Csernyiszovét is, aki ekkor már főkormányzói rangban vezette Mogiljov és Polock járásokat, így itt már nem is a miniatűrportrén látható kék-vörös egyenruhában van. További információ még vele kapcsolatban, hogy 1762 nyarán elnyerte a porosz Fekete Sas rendet is. Ekkor III. Péter volt az orosz uralkodó és II. (Nagy) Frigyes szövetségeseként Csernyiszovot bízta meg az orosz haderő vezényletével, tábornagyi rangban. Így köthetett békét Poroszországgal, lemondva az addig elfoglalt területekről. Nagy Frigyes pedig haditettei elismeréseként adományozta a porosz kitüntetést a tábornagnak. Így vált az egykori ellenfél szövetségessé, hiszen eredetileg 1749-től éppen a porosz sereg ellen harcolni küldték a csatákra, mivel az udvar túl kompromittálónak találta liezonját Katalin nagyhercegnével, a későbbi cárnővel, aki Zakhart csak „forró fej”-nek hívta, és a kettejük közt zajló levelezés elfogadhatatlanul szoros kapcsolatot mutatott.⁷

Következzen egy idézet a jövőző cárnő, Katalin leveléből, mely remekül illusztrálja a trónörökösné Csernyiszov iránti forró érzelmeit: „*Első nap csak vártam Önt, úgy hozzászoktatott, hogy várjak Önre; másik nap elméláztam és kerültem a társaságot; harmadik napon halálosan unatkoztam; negyedik napon az étvágy és alvás elhagytak engem; minden undorító lett a számomra: a nép és más... ötödik napon folytak a könnyeim... Kell még ezek után nevén nevezni a dolgokat? Íme hát: én szeretem ÖNT!*”⁸

Feltételezhető, hogy az Iparművészeti Múzeum miniatűrportréja a tábornagról ebben az évben, 1762-

ben, vagy nem sokkal utána készült, mintegy megörökítve a tettei elismeréseként kapott kitüntetések és rangját, mivel 1762 júliusában kapott tábornagi rangot. Emellett II. Katalin koronázása alkalmával, 1762 szeptemberében kapta meg az Apostoli Szent András-rendet. A tisztt ekkor 40 éves volt, a miniatűrön is ilyen korú fiatalemberként szerepel, lágyabb arcvonásokkal, mint a 15 évvel későbbi, Roslin által festett portrén látható.

Anton Friedrich KOENIG: Lujza Amália hercegnő portréja
 Anton Friedrich KOENIG: Portrait of Princess Luise Amalie
 1760 körül, gouache (?), akvarell, elefántcsont, fémkeret, 7,8x5,5 cm,
 jelzett jobbra: A. F. König (Iparművészeti Múzeum, Budapest,
 ltsz.: IM 69.1357.1)
 Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum

A miniatűrportré készítőjeként kizárható Roslin személye, eddigi ismereteink szerint nem működött közre miniatűrportrék készítésében, de mivel nagyon kvalitásos darab, megpróbáltuk felderíteni a festő kilétét. Készítőként felvetődik a berlini udvar jelentős portréfestője, Anton Friedrich Koenig (1722–1787) is.⁹ Őt berlini születésű művészként sűrűn foglalkoztatták az arisztokrácia körében már fiatal korában is. 1767-től udvari festőként II. Frigyesről is számtalan portrét készített. Ezek

stíluskritikai vonásai alapján tételezhetjük fel őt a miniatűr készítőjeként, miután Csernyiszov többször is megfordult Berlinben 1759–1762 folyamán. De mivel a Szent András-rendet az orosz tábornok 1762 szeptemberében kapta, és ekkor már a Fekete Sas rend tulajdonosa is volt, így a készítési időt inkább az 1762 szeptemberétől 1763 végéig tartó időszakra tehetjük. Nagy valószínűséggel leginkább 1762 őszén festhette Koenig, aki ekkor még nem volt udvari festő, így szabadon mozoghatott, Oroszországba is elutazhatott, amennyiben nem Berlinben ült neki modellt a tábornok. Az ilyen irányba megtett útjára bizonyítékként szolgál I. Pál (1754–1801) orosz cárról még nagyherceg korában készített portréja.

Anton Friedrich KOENIG: Ágost Vilmos porosz herceg képmása
 Anton Friedrich KOENIG: Portrait of Prince August Wilhelm of Prussia
 Gouache (?), akvarell, elefántcsont, fémkeret, 7,8x5,5 cm,
 jelzett jobbra: A. F. König (Iparművészeti Múzeum, Budapest,
 ltsz.: IM 69.1355.1)
 Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum

További adalékként szolgálnak a festő stílusához Luise Amalie von Braunschweig-Wolfenbüttel (1722–1780) hercegnének és férjének, August Wilhelm von Preussen (1722–1758) porosz királyi hercegnek az Iparművészeti

Múzeumban őrzött portréi, melyek szignált Anton Friedrich Koenig-művek.¹⁰

Ahogy a cári tisztet ábrázoló művön is, ezen a két portrén egyaránt megfigyelhető a festő finom ecsetvonásokkal megalkotott lélek- és személyiségábrázolásának ereje. A finom részletek, mint a száj, orr és szemek megfestésének azonos stílusa, valamint az egyszerű, egyszínű háttér,

Anton Friedrich KOENIG: Pável Petrovics Romanov nagyherceg, a későbbi I. Pál orosz cár portréja

Anton Friedrich KOENIG: Portrait of Crown Prince Pavel Petrovich Romanov, later Tsar Paul I of Russia

Akvarell, elefántcsont, 9,1x6,4 cm

Forrás: artnet.com

mely kiemeli az arcát az ábrázolt modellnek: mind a festő személyére vonatkozó attribúciót támogatják. Ezen felül a tábornokot ábrázoló miniatűrön egyértelműen látható Koenig jellegzetes pontozó technikája, amit érett korszakában alkalmazott képein.

Sajnos, nem tudjuk jelenleg tökéletesen egyértelműen alátámasztani festőként Anton Friedrich Koenig szerzőségét: szignatúra híján, és mert nincs dokumentált bizonyíték Csernyiszov általa történő megfestésére, vagy legalább kettejük találkozására. Nem zárhatóak ki biztonsággal a korabeli orosz miniatűrportré-festők sem, de azt is számításba kell venni, hogy a cári udvar külföldi, többnyire német nyelvterületről származó festőket alkalmazott ebben az időben, mivel a honi művészek színvonala még nem volt megfelelő. És felmérve a rendelkezésre álló korabeli orosz festőket, kizárható személyük a miniatűrportré készítőjeként. A kép nem bontható ki keretéből, de látszik abból, ahogy a keret lefedi az egyenruhát és a Fekete Sas rend csillagának egy részét, hogy eredetileg nagyobb méretű volt, és a keretbe illesztéskor valószínűleg levághattak belőle. Azonban mind a minőség, mind a festésmód, a megjelenítő erő, a finom és lényegyet ábrázoló ecsetvonások a jelen állásban stíluskritikai szempontból egyértelműen Anton Friedrich Koenig személyét valószínűsítik alkotóként.

Zárásképp elmondható, hogy a miniatűrportré különleges helyet foglal el a múzeum gyűjteményében. Csernyiszov tábornokról nagyon kevés az ismert ábrázolás, azok is elsősorban idősebb korában mutatják be, az egyetlen róla ismert miniatűrportré pedig ez a példány.

MAROSI Eszter
művészettörténész

1. Az egyenruhák meghatározásában nyújtott segítségért dr. Bacsoni Tamás őrnagy urat, a rendjelekhez nyújtott segítségért pedig dr. Sallay Gergely főtanácsos urat, a Hadtörténeti Múzeum munkatársait illeti köszönet.

2. A rendjelek pontos leírásához adalék: Makai Ágnes – Héri Vera: *Kitüntetések*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990. Fekete Sas Rend csillaga: 195. p.; Szent András Rend csillaga: 196. p.

3. Veszélyeztetett Magángyűjtemények Miniszteri Bizottsága, LXIX. Leltár 57. sz. Bp. 1949.

4. Koroknay Éva: *Az IMM miniatűrgyűjteménye*. Kézirat, 76. tétel, IMM, Adattár, Koroknay személyi dosszié, 8. doboz; Koroknay Éva: *Miniatűrök és szelencék*. Kiállítás, Nagytétényi Kastélymúzeum, 1979. október – december. 42. tétel.

5. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_кавалеров_ордена_Святого_апостола_Андрея_Первозванного_\(Российская_империя\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_кавалеров_ордена_Святого_апостола_Андрея_Первозванного_(Российская_империя)) – Hozzáférés: 2021. december 29.

6. https://ru.wikipedia.org/wiki/Послин,_Александр – Hozzáférés: 2021. december 29.

7. Лásд: Мария Александровна Крючкова: *Мемуары Екатерины II и их время*. Летний сад, Москва, 2009.

8. Uo. Стр. 452.: „Первый день, как будто ждала вас, так вы приучили меня видеть вас; на другой находилась в задумчивости и избегала общества; на третий смертельно скучала; на четвертый аппетит и сон покинули меня; все мне стало противно: народ и прочее... на пятый полились слезы... Надо ли после того называть вещи по имени? Ну вот: я вас люблю!” A fordításért köszönet illeti Andrej Ogoľjukot.

9. König, Anton Friedrich (der Ält.). In: Hans Vollmer (Hrsg.): *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker. Band 21: *Knip–Krüger*. E. A. Seemann, Leipzig, 1927, S. 144–145.

10. Koroknay Éva: *Miniatűrök és szelencék*. Kiállítás (lásd 4. jegyzet), itt még német mester műveként említi őket Koroknay a 34–35. tétel alatt. De a később készült kéziratban már szerepel a festő neve is, hiszen készítőjük azonosítását nagymértékben megkönnyítette a festő tökéletes szignatúrája. Koroknay Éva: *Az IMM miniatűrgyűjteménye* (lásd 4. jegyzet) 66–67. tétel.

Design, mint hal a vízben

MEGJELENT A FIATAL IPARMŰVÉSZEK STÚDIÓJA EGYESÜLET
TÖRTÉNETÉT BEMUTATÓ KÖNYV

Hiánypótló, a kortárs magyar iparművészet egyik kiemelkedő kezdeményezését, a Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület (FISE) történetét bemutató könyv vált elérhetővé a szélesebb közönség számára. A *Design, mint hal a vízben – A Fiatal Iparművészek Stúdiója története* című könyv számos kordokumentummal és fotóanyaggal illusztráltan, kötetlen formában osztja meg a FISE alapításának, fenntartásának és tevékenységének körülményeit, valamint eredményeit.

Kránitz Tibor grafikus iparművésznek és Mascher Róbert DLA, formatervező iparművésznek, a FISE elnökének munkája a *Design, mint hal a vízben*. A könyv egyedülálló módon mutatja be az egyesület történetét a kezdetektől napjainkig. Amellett, hogy a szerzők rengeteg, a jövő iparművészeti kutatásaihoz elengedhetetlen adatot és dokumentumot osztanak meg benne, megismertetnek ennek az unikális kezdeményezésnek a létrejöttével és működésével is.

A könyv nem száraz szakirodalom: olyan olvasni, mintha Mascher Róberttel ülnénk le egy kötetlen találkozó alkalmával, és beszélgetőpartnerünket hagynánk

elkalandozni, miközben egyik, szívének kiemelkedően kedves témájáról beszél. Ennek megfelelően, bár a fejezetek egy-egy témát járnak körül a FISE alakulásával és működésével kapcsolatban és ide-oda csaponganak, a végén mégis összeáll a magyar iparművészetben oly fontos szervezet története, melyhez Kránitz Tibor precíz képanyagot szolgáltatott.

A Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület (alakulásakor Fiatal Iparművészek Stúdiója) léteben az az egyik legfigyelemreméltóbb, hogy alulról jövő szervezetként alapították és működik a mai napig. Bár az egyesület némely időszakában egy hasonló szervezet

FIATAL
IPARMŰVÉSZEK
STÚDIÓJA

FISE

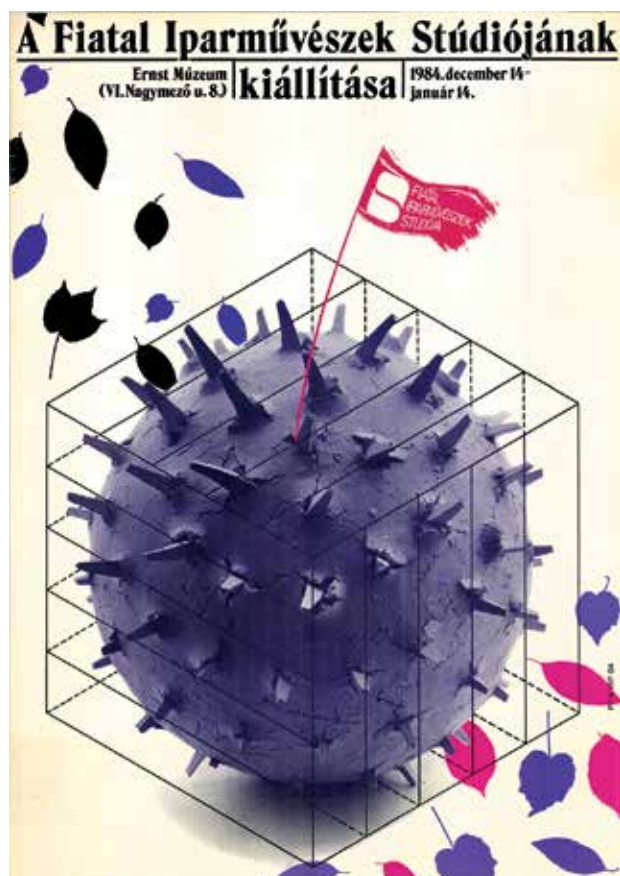
f i s e

A FIS/FISE emblémái: 1983–1990 (tervező: DANOS Judit),
1990–2001 (tervező: MERCZEL Péter),
2002– (tervező: Stég Grafikai Stúdió, KISS Norbert)
FIS/FISE logos: 1983–1990 (designer: Judit DANOS),
1990–2001 (designer: Péter MERCZEL),
2002– (designer: Stég Graphic Studio, Norbert KISS)

A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület kiállítása (részlet) | Exhibition photo of a FISE exhibition | Csók István Galéria, Budapest, 1996

Fotó: FISE-archívum

PÓCS Péter: A Fialat Iparművészek Stúdiójának kiállítása az Ernst Múzeumban, plakát | Péter PÓCS: Exhibition of the Studio of Young Designers in the Ernst Museum, poster | 1984

Fotó: FISE-archívum

SZÜR-SZABÓ Edit (Diti): Háborúk és békék – a Fialat Iparművészek Stúdiójának kiállítása a Magdolna-toronyban, plakát

Edit SZÜR-SZABÓ (Diti): Wars and peaces– show of the Studio of Young Designers in the Magdalene Tower, poster | 1993

Fotó: FISE-archívum

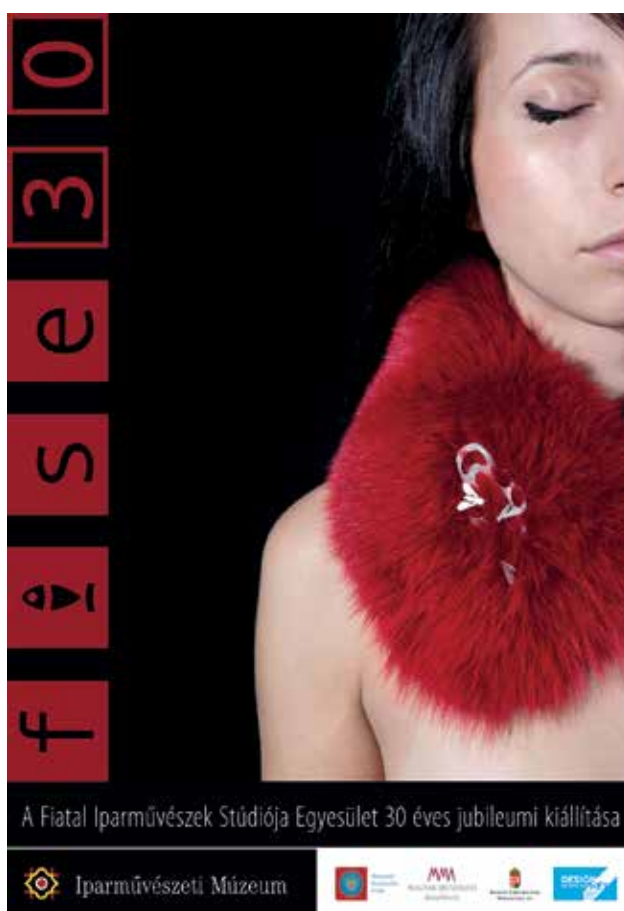
A huszonötödik év – A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület jubileumi tárlata (részlet) | The twenty-fifth year – Jubilee exhibition of the Studio of Young Designers' Association (detail) | Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest, 2007

Fotó: FISE-archívum

Kortárs magyar ékszerek kiállítása Újvidéken és Belgrádban, plakát
Contemporary Hungarian jewelry show in Novi Sad and Belgrade, poster
2010

Fotó: FISE-archívum

KOÓS Daniella: FISE30 – A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület jubileumi kiállítása az Iparművészeti Múzeumban, plakát

Daniella KOÓS: FISE30 – Jubilee exhibition of the Studio of Young Designers' Association in the Museum of Applied Arts, poster | 2012

Fotó: FISE-archívum

FISE35 art.craft.design kiállítás (részlet) | FISE35 art.craft.design (exhibition photo) | B32 Galéria, Budapest, 2017
 Fotó: FISE-archívum

FISE40 – A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület 40 éves jubileumi kiállítása (részlet)
 FISE40 – Jubilee exhibition of the Studio of Young Designers' Association (detail) | B32 Galéria, Budapest, 2022
 Fotó: Ludmann Dániel

működéséhez ideális támogatáshoz jutott, azonban többnyire a közösségi (jórészt önkéntes) munka erejével érte el azokat a sikereket, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy mára az egyik legmeghatározóbb kulturális szervezetté nőtte ki magát.

A FISE alapítása a nyolcvanas évek elejének egyik legnagyobb szervezeti sikertörténete, ennek dokumentálása a könyv legkidolgozottabb fejezete: az olvasó képet kap a korszak szervezeti lehetőségeiről, ezen belül itt jelenik meg tárgyilagosan a FISE lényege – az egyesületet olyan alkotóművészek hozták létre, akik felismerték, hogy egyéni boldogulásuk érdekében közösséget kell alkotniuk, közösségben kell fellépniük, és közösségüket a lehető legtöbb fórumon aktívan láttatniuk szükséges. Ma sincs ez másképp, jóllehet a közösségi média láthatóan a legtöbb platformot felülírja és az egyént helyezi fókuszba, az alkotóművészet mégis társas műfaj: relevánsan fejlődni és életutat bejárni továbbra is csak valós kapcsolatokon alapuló közösségben lehet, melynek a befogadó, szerencsés esetben a tárgyakat vásárló is aktív része.

A kezdetek társadalomformáló tevékenységére kimagasló példa a MISS – Metró Iparművész Stúdió a Skálában kezdeményezés, mely a Fiatal Iparművészek Stúdiója és a Skála Metró közös vállalkozásaként tette elérhetővé a tervezők kis szériás és egyedi termékeit szélesebb közönség számára, egyben ösztönözte a tervezőket a piacbarát termékek tervezésére.

Ezt a kezdeti szellemet viszi tovább az egyesület, ahol a rendszeres kiállításokon, szakmai programokon, tágabb társadalmi közösségépítésen és edukáción továbbra is kiemelkedően nagy a hangsúly, olyannyira, hogy számos, az egyesületen túlnövő eseménysor, mint például a Budapest Jewelry Week vagy a Design Párbaj is a FISE-ből indult útnak.

Utalva a cikk elejére, a FISE története a könyvben különböző tevékenységeket körbejáró fejezetekre tagolódik, melyek három csoportba sorolhatók: történet, közösség, tevékenység. Az egyesület közösségének ereje, a tagok munkássága, szakmai jelenlétük és az alkotóművészet egészében történő szerepvállalásuk vitathatatlan. A FISE tevékenységeinek felsorolt bemutatása az, ami igazán megmutatja az egyesület hozzáadott értékét. Máig megközelítően 750 kiállítást jegyez a szervezet, hozzávetőlegesen hatvan százalékuk a Kálmán utcai galérián kívül valósult meg – számos esetben külföldön, nem ritkán nemzetközi kontextusba helyezve, ezzel is segítve a tagok tágabb hazai, illetve nemzetközi művészeti életbe való beilleszkedését.

A kiállításokon és egyéb, az alkotóművészet láthatóságát közvetlen módon segítő tevékenységen túl – a tagok aktuális igényeitől és a szervezet lehetőségeitől függően

– az egyesület a különböző korszakaiban más és más eszközzel segítette/segíti tagjai választott pályájukon való kiteljesedését: ösztöndíjprogrammal, alkotóház és műterem fenntartásával, nemzetközi szakvásárokon való közös részvétellel, gazdasági tanácsadással és még sorolhatnánk.

A FIS/FISE elnökei egy 2007-ben készült fotón, balról jobbra: MASCHER Róbert formatervező iparművész (2006–), POLYÁK János üvegművész (2002–2006), BORZA Teréz porcelánművész (1993–2002), KOVÁCS Péter Balázs festőművész (1987–1989) és O. ECKER Judit belsőépítész (1982–1985)
 Presidents of FIS/FISE in a 2007 photo, l-r: product designer Róbert MASCHER (2006–), glass artist János POLYÁK (2002–2006), porcelain artist Teréz BORZA (1993–2002), painter Péter Balázs KOVÁCS (1987–1989) and interior designer Judit O. ECKER (1982–1985)
 Fotó: FISE-archívum

Mint ebből a cikkből – mely szándékosan nem vesz át tartalmat a kiadványból – is kiderül, a FISE történeti könyve összességében egy vitathatatlanul meghatározó szervezet tevékenységének nagyívű összefoglalása. Olyan korszakdokumentum, amit az egyesület két oszlopos tagja a rájuk jellemző stílusban írt és szerkesztett meg, így azok számára is érdekes lehet, akik nem a szakmai szempontok miatt veszik kezükbe a könyvet, hanem mert el szeretnék merülni egy tevékeny, izgalmas „életúttal” rendelkező, ízig-vérig hazai egyesület életében.

KOÓS Daniella
 formatervező iparművész

(Kránitz Tibor – Mascher Róbert [szerk.]: *Design, mint hal a vízben – A Fiatal Iparművészek Stúdiója története. Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület, 2022, 304 o.*)

A kötetből válogatott illusztrációkat köszönjük a könyv szerkesztőinek.

Retrotopia. Design for Socialist Spaces

– A berlini Iparművészeti Múzeum (Kunstgewerbemuseum) időszaki kiállítása nemzetközi intézményi együttműködésben jött létre, és a volt keleti blokk országainak designszcénájából mutat be átfogó keresztmetszetet 1950-től az 1980-as évekig terjedő időszakra összpontosítva. A nemzetközi kurátorcsoport betekintést nyújt egy olyan régió formatervezési világába, ami a nyugati közönség számára a mai napig szinte ismeretlen. A kiállítás hozzájárul a globális és dekolonialista designtörténet régóta esedékes újragondolásához. A nemzetközi tárlat a berlini múzeum kezdeményezésére jött létre. Az együttműködő partnerek között szerepel a budapesti Iparművészeti Múzeum is. A kiállítás július 17-ig tart nyitva. A képen a tárlat részlete látható.

Fotó: David von Becker

Hintalovon a tavaszba, a szabadba!

– Hintaló-kiállítás nyílt Tordason a Hangya Művelődési Házban. Tóth Ferenc Imre, feleségével, Ladó Máriával közösen, hosszú évek óta kutatja a hintalovak történetét. Együtt hozták létre a ma már több mint kétezer darabból álló gyűjteményüket is, amiben nemcsak hintalovak, de hintalovas fotók, zeneművek, festmények, illetve egyéb tárgyak is találhatók. A tárlat május 21-ig látogatható. A gyűjtőkről és gyűjteményükről bővebben lapunk 2017/8. számában is olvashat.

Zsolnay kerámia, Róth Miksa-üvegablakok

– A közelmúltban megújult, megszépült a fasori református templom. A 110 éves templom sokak szerint Árkay Aladár fő műve. A rekonstrukcióért felelős építésziroda (Grafit Műterem Kft.) egyszerre törekedett a műemlék értékeinek és eredeti állapotának megőrzésére, de az épületet ért károk megszüntetésére és kijavítására is. Ezt részletes kutatások előzték meg, munkájukat számos régi fotó is segítette. Így kaphatták például vissza a vakolt falak is az eredeti, világosabb sárga színt a Városligeti fasor 7. szám alatt. A képen a

templom homlokzatának részlete látható a falat díszítő Zsolnay kerámiákkal.

Fotó: Merész Márton

Képletek és kalandozások – Még 2023. május 31-ig látogatható a Lantos Ferenc-kiállítás a pécsi Modern Magyar Képtárban. A tárlat a Janus Pannonius Múzeum Képző- és Iparművészeti Osztályának gyűjteményében lévő alkotásokon túl a művész nemzetközileg is jelentős életművét s az életmű különböző korszakainak formai és ábrázolástechnikai gazdagságát, variációs sokféleségét is bemutatja. A képen Lantos Ferenc egyik művének részlete látható.

Fotó: JPM

Szólamok kerámiában – Kortárs magyar kerámiaművészetet bemutató kiállítás nyílt 2023. április 22-én Japánban. A *Szólamok kerámiában – Kortárs magyar kerámiaművészet (1965–2022) / Voices in Ceramics: Contemporary Hungarian Ceramic Art (1965–2022)* című tárlatnak otthont adó Gifu tartományban 1986 óta rendezik meg a világ egyik legnagyobb kerámia- és porcelánfesztiválját, a *Nemzetközi Mino Kerámia- és Porcelánfesztivált*. A kiállítás először mutatja be külföldön minden eddigienél átfogóbban a hazai kerámiaművészet kortárs alkotóit, csoportjait és irányait – a rendszerváltást megelőző és követő éveket, évtizedeket a fókuszba helyezve. A tárlaton közel 60 művész – köztük a Magyar

Művészeti Akadémia keramikus tagjainak – alkotásai szerepelnek. A válogatás 112 tételéből 81 az Iparművészeti Múzeum Kerámia- és Üveggyűjteményéből, valamint Ötvösgyűjteményéből való, 31 tétel pedig kölcsönzés révén szerepel. A tárlat Gifu tartomány Tadzsimi városában, a Museum of Modern Ceramic Artban július 2-ig látogatható.

Lendület és ragyogás – Herendi porcelán-kiállítás nyílt Bajnán, a Sándor–Metternich-kastélyban. A szinte elképzelhetetlenül sokszínű termékválasztékból egy speciális, különleges válogatást mutat most be a manufaktúra. E kastély egykori ura, Sándor Móríc a lónak, a lóért, a lóval élt. Legenda volt, ahogy legenda a herendi porcelán is. A tárlaton exkluzív, herendi porcelánokkal idézik meg a kastélybeli főúri asztalt. A ház úrnőjére herendi mintával, kézzel festett, selyemsantung ruhával emlékeznek a rendezők. A herendi porcelán hungarikum. A Magyar Örökség és az Európai Kulturális Örökség része. A képen a kiállítás részlete látható.

Fotó: Herendi Porcelánmanufaktúra

A Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény hosszabb zárvatartás után április 1-től újra látogatható. Az intézmény Róth Miksának és műhelyének munkásságához kapcsolódó tárgyakat és alkotásokat, valamint családjának hagyatékát, személyes relikviáit gyűjti, gondozza

és teszi közzé. A képen egy Róth Miksa-alkotás látható.

Fotó: Nagy Sugár

Nekünk írták a dalt! – A magyar populáris zene hőskora és társadalmi hatásai 1957-től a rendszerváltozásig. Interaktív időszaki kiállítás nyílt a Magyar Zene Házában 2023. január 22-én. A 900 négyzetméteren helyet kapó kiállítás nyolc tematikus blokkra bontva enged betekintést a korszak mindennapjaiba. A kiállítás nemcsak a politikával átitatott korszak legkiemelkedőbb előadóira, zenekaraira, emblemikus slágerreire és legfontosabb pop történeti eseményeire fókuszál, hanem bemutatja az azokhoz kötődő rajongói szubkultúrákat, a populáris zene elterjedésében nélkülözhetetlen médiumokat, a zenészek mozgásterét alapjaiban behatároló, erős politikai cenzúrával felügyelt intézményrendszert, a klubok, turnék és hangszerek világát, valamint a populáris zenekultúra és a társzművészetek koronként változó viszonyát. A kiállítás 2023. október 29-ig tekinthető meg.

Magyar EXPO-sikerek 1851–2021 – A Magyar Nemzeti Múzeum múlt év decemberében nyílt időszaki tárlata 170 év 32 világkiállítását, illetve az azokon megjelent magyar sikereit mutatja be. A kiállítás a magyar kultúrkincseket nemzetközi kitekintésben határozza meg. A tárlaton a magyar képző- és iparművészet alkotásai mellett megjelennek az építészet, a tudomány- és technikatörténet, a kézműipar,

a kereskedelem, az élelmiszeripar és a vendéglátás emlékei is. A 2023. augusztus 23-ig látogatható tárlat anyagát gazdagon illusztrált katalógus örökíti meg. A képen Diósy Antal 1937-es párizsi világiállítás magyar étterme számára tervezett étlapjának részlete látható.

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Az Iparművészeti Múzeum utazó műtárgyai – Hosszabb pihentetés után visszakерült a Ráth Györgyvillába az Iparművészeti Múzeum becses darabja, Rippl-Rónai József híres falikárpitja, a *Vörösrubás nő*, melyet ezután a szecessziós ebédlő falán tekinthetnek meg a látogatók. Június 24-én, a Múzeumok Éjszakáján a villában új kiállítássorozat indul, amely az Üllői úti főépület rekonstrukciós terveit mutatja be. Bár zárva tart az Iparművészeti Múzeum főépülete, a gyűjtemény darabjaival több külföldi (japán, kínai, német) tárlaton találkozhatnak a látogatók. Júliusban a *Hercegek selymében – Luxustextíliák az Esterházy-kincstárból* című kiállítás utazik a Kínai Nemzeti Selyemmúzeumba.

Tájékoztatjuk kedves olvasóinkat, hogy a folyóirat – a kiadót is érintő nehéz gazdasági helyzet miatt – 2023-ban hat alkalommal jelenik meg. Következő lapszámunk október elején várható.

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

2023/3

FŐSZERKESZTŐ:

Simonffy Szilvia – művészettörténész

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dávid Katalin – művészettörténész

Dvorszky Hedvig – művészettörténész

Ernyey Gyula – designer, szaktörténész

Feledy Balázs – művészetkritikus

Mascher Róbert – designer

Mezei Gábor – belsőépítész

Ritoók Pál – művészettörténész

Schrammel Imre – keramikus és porcelántervező

Szenes István – belsőépítész

Tóth Zoltán – fémműves tervezőművész

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Antal Mariann

SZERKESZTŐK:

Szabó Emma Zsófia – művészettörténész

Veress Kinga – művészettörténész

Wehner Viola – művészettörténész

HÍRSZERKESZTŐ:

Veress Kinga

FORDÍTÓ:

Pokoly Judit

FELELŐS KIADÓ:

Nemzeti Művészeti
és Kulturális Kapcsolatok Alapítványa

GAZDASÁGI VEZETŐ:

Anda Judit

Telefon: +36 20 299 0767

LAPALAPÍTÓK:

Fekete György

N. Dvorszky Hedvig

Schrammel Imre

SZERKESZTŐSÉG:

1034 Budapest, Makovecz Imre utca 25.

Telefon/fax/üzenetrögzítő: (+36 1) 400 7897

Szerkesztőségi asszisztens: Nagy-Bozsoky Anna

Fogadóóra: előzetes egyeztetés szerint.

E-mail-cím: magyariparmuveszet@gmail.com

Terjesztés és előfizetés: Sheleya Ila

Telefon: +36 30 708 7965

E-mail-cím: ila.sheleya@gmail.com

E szám lapzártája: 2023. április 12.

Arculatterv: Scherer József

Grafikai tervezés: Nagy Norbert

Nyomás: VIRTUOZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.

Honlap: www.magyar-iparmuveszet.hu

facebook.com/magyariparmuveszetfolyoirat

A folyóiratban közölt szövegek és fotók szerzői jogvédelem alatt állnak. Utánnymásuk, fénymásolóval való sokszorosításuk csak a kiadó előzetes hozzájárulásával engedélyezett.

HU ISSN 1217-839X (nyomtatott)

HU ISSN 1588-0591 (online)

Évente hatszor megjelenő folyóirat

Új folyam 30. – 2023/3 (május)

A MAGYAR IPARMŰVÉSZET AZ ALÁBBI MÚZEUMOKBAN, GALÉRIÁKBAN ÉS KÖNYVESBOLTOKBAN KAPHATÓ

Czóbel Múzeum (2000 Szentendre, Templom tér 1.)

Ferenczy Múzeum (2000 Szentendre, Kossuth Lajos utca 5.)

FISE Galéria – Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület

(1054 Budapest, Kálmán Imre utca 16.)

FUGA Budapesti Építészeti Központ (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)

HEFTER Galéria és Stúdió (9090 Pannonhalma, Tóthegy utca 11/A)

Írók Boltja (1061 Budapest, Andrássy út 45.)

Kovács Margit Múzeum (2000 Szentendre, Vastagh György utca 1.)

LÁNG TÉKA Könyvesbolt (1137 Budapest, Pozsonyi út 5.)

Líra Könyvesbolt (2000 Szentendre, Fő tér 5.)

Műcsarnok (1146 Budapest, Dózsa György út 37.)

Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota (8200 Veszprém, Vár utca 29.)

Művészetek Háza Veszprém, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény
(8200 Veszprém, Vár utca 3–7.)

MűvészetMalom (2000 Szentendre, Bogdányi út 32.)

Palmetta Design és Textilművészeti Galéria

(1111 Budapest, Bartók Béla út 30.)

Ráth György-villa (1068 Budapest, Városligeti fasor 12.)

Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum

(9700 Szombathely, Kisfaludy Sándor utca 9.)

Schrammel-gyűjtemény (9700 Szombathely, Thököly Imre utca 20.)

Szombathelyi Képtár (9700 Szombathely, II. Rákóczi Ferenc utca 12.)

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:

Batthyány Kultur-Press Kft.

H–1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: (+36 1) 489 0120, (+36 1) 212 5303

Egy példány ára: 1390 forint.

Előfizetési díja egy évre: 10 000 forint.

A lap előfizethető a Nemzeti Művészeti és Kulturális Kapcsolatok

Alapítványa 10402166-21629389-00000000 számlaszámán

vagy a szerkesztőségtől kért postautalványon.

E számunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap Iparművészet Kollégiuma

és a Magyar Művészeti Akadémia

támogatta.

MAGYAR

ÖRÖKSÉG

ANIMÁCIÓ | BELSŐÉPÍTÉSZET | BŐRMŰVESSÉG | DIGITÁLIS MŰVÉSZETEK

DIVATTERVEZÉS | IPARI FORMATERVEZÉS

KÁRPITMŰVÉSZET | KERÁMIA- ÉS PORCELÁNműVÉSZET | KÖRNYEZETTERVEZÉS

LÁTVÁNYTERVEZÉS | ÖTVÖSSÉG ÉS FÉMMŰVESSÉG | TERVEZŐGRAFIKA

TEXTILMŰVÉSZET | ÜVEGMŰVÉSZET

Lélek Formák

SoulShapes

II. Népművészeti Nemzeti Szalon
2nd National Salon of Folk Art

MŰCSARNOK | KUNSTHALLE BUDAPEST
2023. 04. 15. - 2023. 07. 16.

